

Wederopbouwgebied Vriezenveen

Landschapsanalyse, kwaliteiten en inspiratie

Auteurs: Peter Hermens, Gerard Derkman
Datum: juli 2013

De totstandkoming van dit rapport is mede mogelijk gemaakt door:

Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed
Ministerie van Onderwijs, Cultuur en
Wetenschap

© Niets uit deze opgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar worden gemaakt zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van Landschap Overijssel.

Inhoudsopgave

1	Inleiding	4
2	Ontginnen van het woeste land	6
3	De ruilverkaveling van Vriezenveen	8
3.1	Inleiding	8
3.2	De ruilverkaveling van Vriezenveen	8
3.3	Plan van wegen en waterlopen	12
3.4	Landschapsplan	13
3.5	Beelden uit de oude doos	14
3.6	Nieuwe boerderijen	16
3.7	Vriezenveen vlak na de ruilverkavelingen	17
4	Het wederopbouwgebied vandaag de dag	18
4.1	Plangebied	20
4.2	Verschillende tijden beleefbaar	21
4.3	Wegen	22
4.4	Waterlopen	24
4.5	Groen	26
4.6	Bebouwing	28
4.6.1	Erf van de wederopbouwboerderij	30
4.7	Restanten van het oude landschap	31
4.7.1	Bebouwingslint met groensingels	31
4.7.2	Het Veenschap	32
4.7.3	Fayersheide	32
4.7.4	Oude begraafplaats	32
5	Landschap in Zicht! Op pad met bewoners in het wederopbouwgebied Vriezenveen	34
5.1	Introductie	34
5.2	Procesbeschrijving / methodiek	35
5.2.1	Presentatie en veldbezoek	36
5.2.2	Terugkoppeling van het veldbezoek	36
5.3	Sfeerimpressie veldbezoek en terugkoppeling	37
5.4	Resultaten	38
6	Kwaliteitenkaart	40
7	Bijlagen	42
	Bijlage 1: Overzicht van de waarderingen per landschapselement per laag van het landschap	44
	Bijlage 2: Input voor de plattelandsvisie	48
	Bijlage 3: Overzicht van kansrijke uitvoeringsprojecten in het voormalige ruilverkavelingsgebied	50
	Bijlage 4: Deelnemerslijst 'Landschap in Zicht, wederopbouwgebied Vriezenveen'	52
	Bijlage 5: Krantenartikel over instemming ruilverkaveling	53

1 Inleiding

Deze landschapsanalyse richt zich op het wederopbouwlandschap van Vriezenveen. Het eerste deel van dit document omvat een korte beschrijving van de ontginningsgeschiedenis van Vriezenveen. Vervolgens volgt een beschrijving van de ruilverkaveling en ten slotte gaan we in op de betekenis en zichtbaarheid van het wederopbouwlandschap vandaag de dag.

“De periode 1940-1965 is een belangrijke periode in de Nederlandse cultuurgeschiedenis. Het is een periode van herstel van oorlogsschade en van schaarste, maar ook van economische groei, welvaart, optimisme en vernieuwing. De wederopbouwtijd kreeg echter al snel het etiket saai, gezapig en braaf opgeplakt en dat gold ook voor de architectuur, stedenbouw en monumentale kunst. Maar de laatste jaren is er steeds meer belangstelling en waardering voor erfgoed uit deze periode. Kenmerkend voor deze naoorlogse jaren is de introductie van nieuwe materialen, nieuwe verkavelingspatronen, nieuwe wijkopbouw en een steeds belangrijkere rol van het verkeer.” (monumenten.nl)

Het wederopbouwlandschap is vaak vergeten en ondergewaardeerd. Maar ook het landschap van de wederopbouwperiode bevat unieke kwaliteiten en verdient aandacht en een kans om weer op de kaart gezet te worden. Dit rapport is tot stand gekomen in samenwerking met de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed en de gemeente Twenterand. Ook is Landschap Overijssel geholpen door de agrarische natuurvereniging Land&Schap en diverse betrokken Vriezenveners.

Met dit rapport hopen wij een inspirerende basis te leveren voor toekomstig beleid. Het wederopbouwgebied staat symbool voor een tijd van grote verandering en rigoureuze aanpassing van het land. Dat is en zal blijven een punt van voortgaande discussie, maar ook dit landschapstype is voor velen een thuis. Het landschap draagt bij aan onze identiteit en geeft ons inspiratie. Het laat onze geschiedenis zien en het maakt dat we een plek hebben om thuis te komen.

De fascinerende geschiedenis van het wederopbouwlandschap van Vriezenveen is binnen het project dan ook gedeeld met vele andere mensen. Samen met de agrarische natuurvereniging Land&Schap hebben we een excursie gehouden met betrokken mensen uit Vriezenveen. Volgens de methode ‘Landschap in Zicht’ zijn we samen het veld in gegaan en hebben we benoemd wat we zagen. Dit heeft geleid tot veel enthousiaste reacties over het ‘eigen’ landschap en de gesprekken en bevindingen vanuit de excursie zijn tevens een belangrijke voedingsbodem geweest voor deze rapportage.

Dit document is niet alomvattend. Wel hebben we hiermee veel belangrijke elementen gesignaleerd en benoemd uit de wederopbouwperiode. Landschap Overijssel wil met dit rapport een inspirerend kader bieden, een basis waar in de toekomst mee verder kan worden gegaan en op voort kan worden geborduurd.

Boven: een typische ruilverkavelingsboerderij. Onder: op pad met de bewoners.

2 Ontginnen van het woeste land

Tot in de 14e eeuw was het gebied rondom het huidige Vriezenveen één groot 'woest' (hoog)veenlandschap. Aan het begin van deze eeuw vestigden zich de eerste kolonisten. De oudste vermelding van het gebied is afkomstig uit een privilegebrief uit 1364. Hierin legt de heer van Almelo (Evert van Hekeren) de rechten en verplichtingen van de bewoners vast. De 'bueren', zoals de bewoners in de brief worden genoemd, waren de vrije Friezen, hun erfgenamen en alle mensen die op het veen woonden, van de Wierdense Weuste tot de Bawesbeek.

Zij ontgonnen het woeste land van de Vriezenveense polder (destijds Almelervene genoemd). Oorspronkelijk was het Vriezenveense gebied verdeeld in 40 hoeven van elk 112 meter breed (elke hoeve had een breedte van 16 akker, wat globaal neerkomt op $16 \times 7 = 112\text{m}$). De hoeven strekten zich naast elkaar uit van de tegenwoordige Schipsloot tot aan het Overijssels Kanaal. Omstreeks 1600 strekten de landerijen zich uit tot aan de tegenwoordige Dorpsstraat. Een nieuwe, jonge generatie ging ook meer noordelijk gelegen woeste gronden ontginnen en vestigde zich daarvoor op een nieuwe plek: nieuwe woningen verschenen aan de tegenwoordige Dorpsstraat. Dit was het begin van het huidige dorp.

TRANSISALANIA PROVINCIA ; Vulgo Over-yssel, 1681. Ten zuiden van de uitgestrekte woeste gronden is het oudste (inmiddels voormalige) lint van Vriezenveen herkenbaar.

“Wij gingen vroeger met een fietsje melk halen. Dan moesten we 4 kilometer door de modder ploeteren richting de koeien achter in het land. Percelen waren soms maar 8 meter breed en toch 4 of 5 kilometer lang. Dit was op den duur geen werkbaar situatie meer en een ruilverkaveling was de logische oplossing.” (Quote: Cees Bramer)

De eigendommen werden later geleidelijk onder de inwoners verdeeld. De eigenaars van zowel de ooster- als de westerhoeven woonden verspreid over het gehele dorp. Aan de oosterhoeven lag de nadruk nog altijd op turfwinning. Zoon of dochter bleef op de vaderlijke hoeve wonen en bouwde er een huis, soms er vlak achter. Vandaag de dag zijn de erven met meerdere boerderijen op een smal erf nog duidelijk zichtbaar in het dorpslint van Vriezenveen. In Vriezenveen noemt men deze erven een brink.

Het was gebruikelijk dat bij vererving de kavels eerlijk werden verdeeld. Dit gebeurde in de lengterichting, zodat ieder lid van de familie de beschikking had over zowel weide- als bouwland en veengrond. Kavels werden zo op den duur erg smal, soms waren zij nog maar 7 meter breed!

Het buitengebied van Vriezenveen werd gekenmerkt door dit typische slagenlandschap met de lange opstreckende kavels, totdat de ruilverkaveling van 1954 daar verandering in bracht. Zie hieronder de kaart van 1935, waarop het typische ontginningspatroon nog duidelijk zichtbaar is.

Kaart van 1935. Kenmerkend zijn de lange uitgestrekte kavels. Het zogenaamde slagenlandschap.

3

De ruilverkaveling van Vriezenveen

3.1 Inleiding

Op landelijk niveau werd in 1924 de eerste Ruilverkavelingswet van kracht. Deze wet was bedoeld om een betere indeling van gronden te verkrijgen en zo de productiviteit van de bodem te vergroten. Op veel plekken lagen landelijke eigendommen zeer verspreid, hadden een ongunstige vorm of werden ontsloten met gebrekkige (water)wegen. Dat moest veranderen. In 1938 werd de procedure voor ruilverkaveling vereenvoudigd en vergemakkelijkt. De eis van dubbele meerderheid verviel en een enkele meerderheid, hetzij van eigenaren, hetzij van kadastrale oppervlakte was nu voldoende om een ruilverkaveling door te laten gaan. De gewijzigde wet was gericht op de sanering van de eigendomssituatie en het streven naar concentratie van percelen stond voorop.

Na de Tweede Wereldoorlog zei men 'dit nooit meer'. Naast de gruwelijkheden van de oorlog had de hongerwinter diepe indruk gemaakt. Nederland wilde niet langer afhankelijk zijn van andere landen en voortaan in de eigen voedselproductie voorzien. Met name (brood)tarwe was een belangrijk gewas. Het aantal ruilverkavelingen kwam in een stroomversnelling. Ook in Vriezenveen moest wat gebeuren: de historisch gegroeide lange stroken land waren niet geschikt voor de gewenste moderne vorm van landbouw.

3.2 De ruilverkaveling van Vriezenveen

Al voor de Tweede Wereldoorlog werd voor Vriezenveen een aanvraag tot Ruilverkaveling ingediend bij het provinciebestuur van Overijssel. Het behandelen van deze aanvraag heeft echter door de oorlog vertraging opgelopen en is pas daarna in een stroomversnelling gekomen.

De stemming voor een ruilverkaveling vond plaats in september 1954 en de werkzaamheden begonnen in 1955, waarna men zo'n 10 jaar nodig had voor de uitvoering. Het enorme tempo waarmee de besluitvorming verliep en de daadkracht waarmee vervolgens aan het werk werd gegaan, tonen het optimisme en de wens tot vernieuwing.

De ruilverkaveling Vriezenveen is (buiten die in het rampgebied in Zuidwest-Nederland) een van de eerste die onder de wet van 1954 is uitgevoerd. Deze nieuwe wet gaf aandacht aan allerlei utiliteitswerken en bovendien - voor het eerst - aan het landschap. De opname van een landschapsplan was een eerste stap in de richting van een meer omvattende 'landinrichting'. Het landschapsplan was vrij globaal en vooralsnog met name gericht op beplanting bij nieuwe wegen en waterlopen. Daarnaast werden in Vriezenveen ook alle erven van nieuwe (uitgeplaatste) boerderijen gratis voorzien van houtsingels. Deze boden beschutting tegen de wind en 'landschapsschoon'.

Vanaf nu werd het ook mogelijk kavels toe te wijzen aan openbare lichamen ten behoeve van 'doeleinden van algemeen nut'. In Vriezenveen gebeurde dat bijvoorbeeld met gronden voor de Rijksweg N36, sportvelden (aan de Gemeente) en de Fayersheide, die in eigendom kwam van Staatsbosbeheer. Sindsdien ontwikkelde de ruilverkaveling zich als hét instrument bij uitstek om het landbouwareaal ruimtelijk aan te passen aan de eisen

van rationaliteit en efficiëntie die de nieuwe tijd stelde. Al gauw sprak men van ruilverkavelingen ‘nieuwe stijl’ die de pretentie hadden een algeheel ontwikkelingsplan voor het landelijk gebied te zijn.

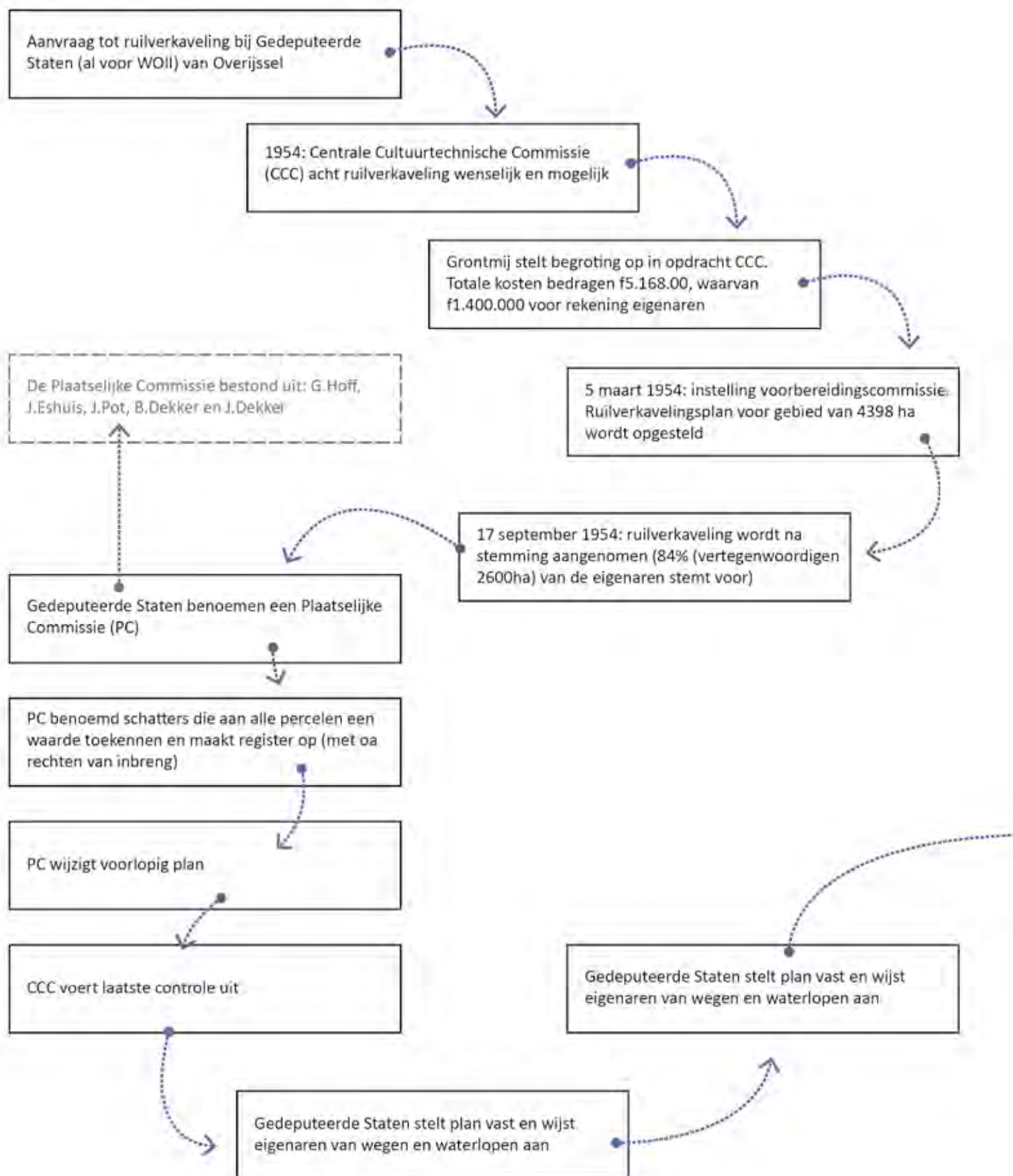
Het landschapsplan, met als doel het ‘toevoegen van landschapsschoon’, was een eerste stap op weg naar een meer integrale ruimtelijke ordening (later gestalte gegeven in de Landinrichtingswet van 1985). Wat echter opvalt aan de plannen is dat het proces volledig probleemgestuurd was. De bodem was onvoldoende geschikt, er waren nauwelijks wegen, de waterafvoer was dramatisch, etc. Dat is logisch: het ging om efficiëntie, rationalisatie en optimalisatie. De plannen zouden Vriezenveen klaar maken voor de moderne tijd.

De problemen (beroerde ontsluiting van de ver weg gelegen kavels – ook vanwege een ontoereikend wegennet –, slechte ontwatering en een hiermee samenhangende inefficiënte bedrijfsvoering) zorgden ervoor dat er in 1954 met overgrote meerderheid vóór ruilverkaveling werd gestemd. Bij de ruilverkaveling, die een omvang had van 4400 ha, is men bijzonder ingrijpend te werk gegaan en zijn weliswaar enige hoofdlijnen van de oorspronkelijke structuur gehandhaafd, maar verdween verder vrijwel overal het patroon van smalle kavels.

Met de ruilverkaveling en herinrichting is het grootste deel van het historisch kavelpatroon 90° gedraaid en zijn de vele verspreid gelegen minikavels samengevoegd tot grotere, aaneengesloten blokken, terwijl tientallen (ca. 70) boerderijen zijn uitgeplaatst naar de nieuw gevormde kavels: een vorm van ‘kolonisatie’ dus. Ook werd ongeveer 200 ha cultuurgrond toegevoegd / ontgonnen (de dalgronden rondom Dalweg en Westerveenweg werden voor het eerst in cultuur gebracht, overige gronden werden als het ware ‘herontgonnen’). Er zijn zo’n 80 km aan nieuwe landbouwwegen en 500 km sloten gerealiseerd en ook ongeveer 50 bruggen en duikers. Bestaande kavelsloten zijn grotendeels gedempt.

Er zijn meerdere nieuwe ontsluitingswegen aangelegd, waarvoor diverse reeds bestaande structuren zijn gebruikt en die als vestigingsassen voor nieuwe boerenbedrijven zijn benut. Zo zijn er enkele boerderijstraten ontstaan met ijle linten van voor de jaren ’50 en ’60 typerende boerderijen, merendeels met (half)vrijstaande woongedeelten. In het noordelijk deel van het gebied zijn de boerderijen –net als in oude kern- meestal schuin op de ontsluitingsas geplaatst. De bedrijven werden na oplevering vaak ook omzoomd met opgaande singelbeplanting.

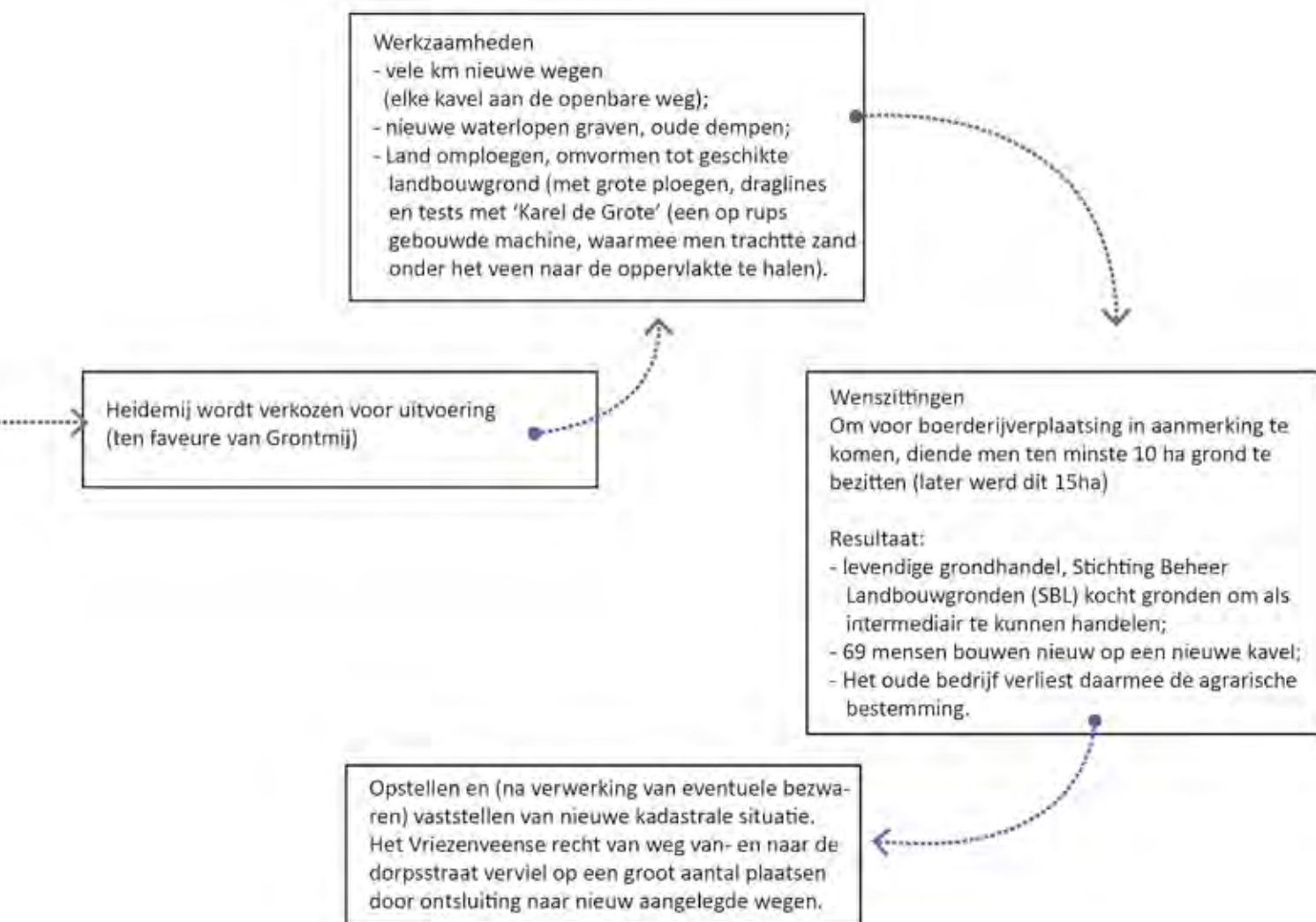
Op de volgende bladzijden is een korte chronologie gegeven van de Vriezenveense ruilverkaveling. Ook wordt een indruk van de werkzaamheden gegeven met behulp van foto’s en kaarten.

Korte chronologie van de ruilverkaveling

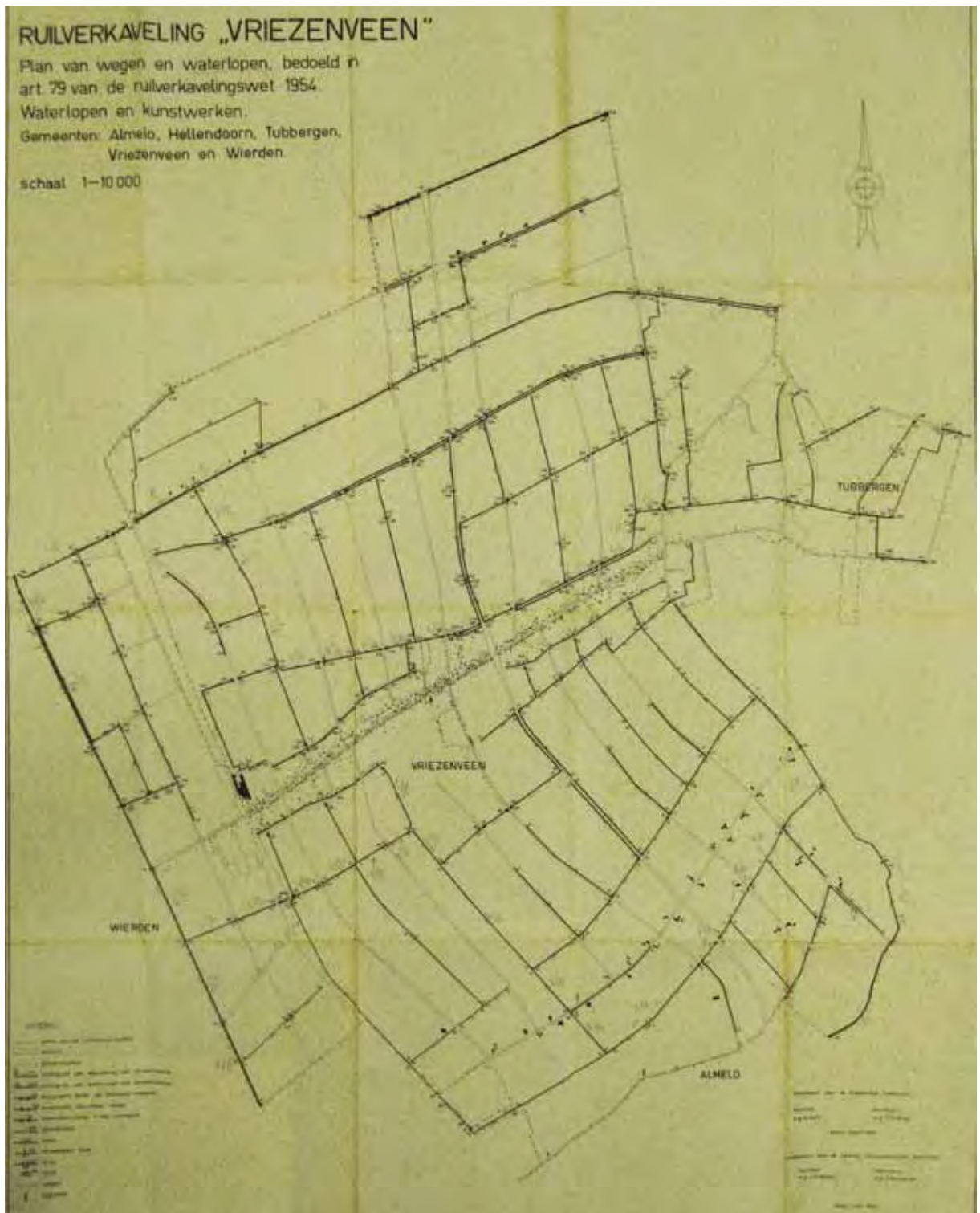

Links: bericht uit Volkskrant over instemming ruilverkaveling (zie voor een grotere / leesbare versie bijlage 5)
 Rechts: concept plan wegen en waterlopen (uit 1958)

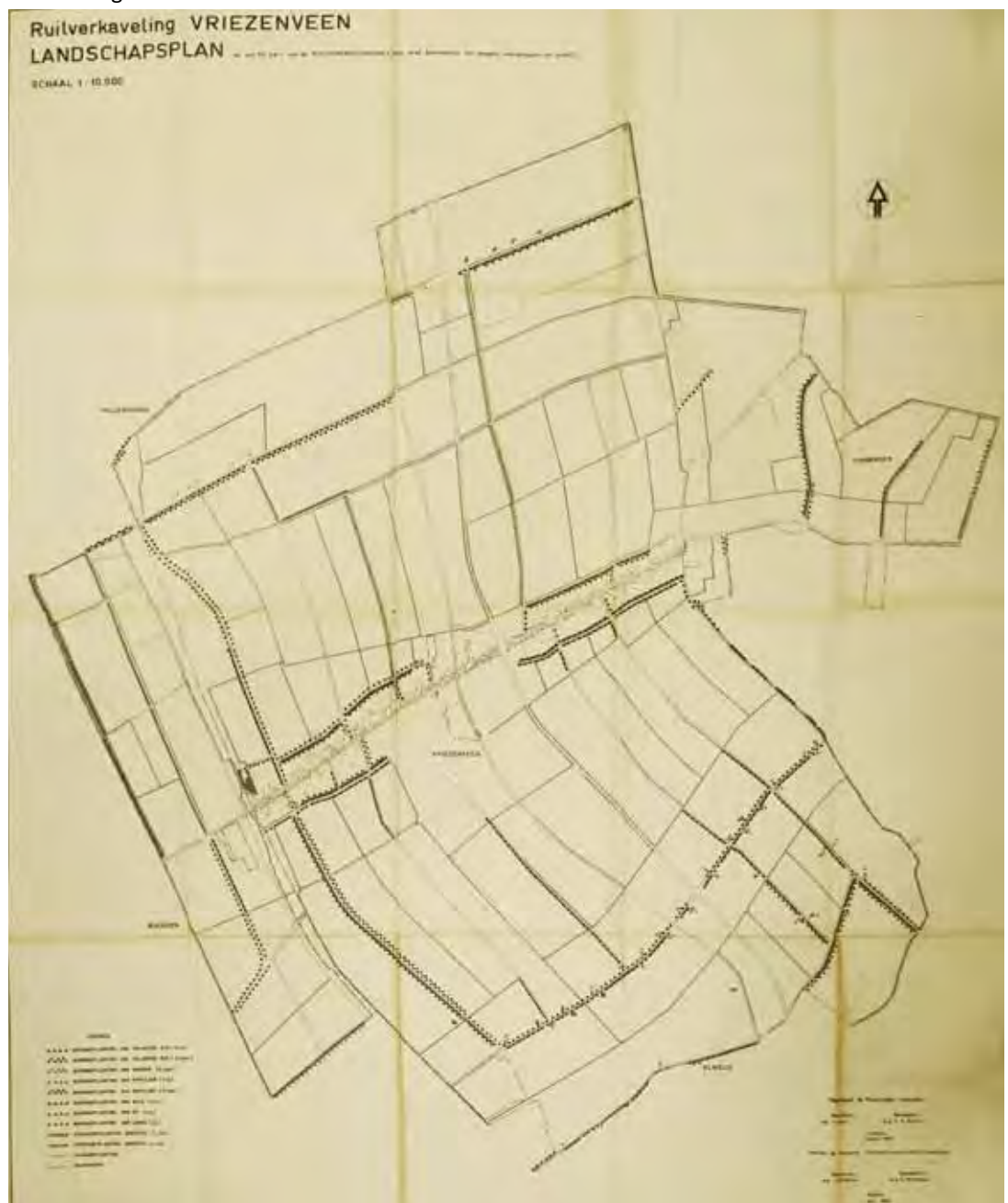
3.3 Plan van wegen en waterlopen

De definitieve plankaart van wegen en waterlopen (opgemaakt mei 1963) laat de ligging van de nieuwe wegen en waterlopen zien. Er heeft een draaiing van de kavelrichting plaatsgevonden (van langgerekt naar blokkavels), maar hoofdstructuurlijnen (hoofdzakelijk noord-zuid) zijn gehandhaafd. Tegelijkertijd zijn nieuwe ontsluitingsassen, waterlopen en bijbehorende werken aangelegd. Verder komen -in samenhang met de nieuwe waterstaatkundige structuur- talrijke kleine civiele werken voor, zoals bruggen, duikers en gemaaltjes. Het resultaat van deze werken is vandaag de dag nog goed zichtbaar.

3.4 Landschapsplan

Het definitieve landschapsplan (opgemaakt maart 1963) toont een beplantingsstructuur die zich met name concentreert langs de wegen. Het betreft veelal bomenrijen en lanen, soms voorzien van onderbegroeiing. Het assortiment bestaat met name uit eik, populier, wilg, es en linde. Delen van het oorspronkelijke natuur- en cultuurlandschap zijn gehandhaafd en versterkt (Veenschap, Fayersheide). Dat is zeer kenmerkend, evenals het 'inpakken' van het historische dorpslint met bomenrijen evenwijdig aan het dorpslint (aan bijvoorbeeld Buitenlandweg, Bovenlandweg en Verzetstraat). Het behoud van dergelijke landschappelijke elementen en de toegevoegde beplanting zorgen op deze plekken voor een scherp contrast tussen het oude en het nieuwe land. Het landschapsplan komt van de hand van Harry de Vroome (1920-2001). Deze bekende Nederlandse landschapsarchitect was een groot deel van zijn loopbaan in dienst bij het Staatsbosbeheer en heeft zijn stempel gedrukt op diverse landinrichtingsplannen en hij was betrokken bij vele ruilverkavelingen.

3.5 Beelden uit de oude doos

Foto's geven een beeld van Vriezenveen ver voor, voor, tijdens en na de ruilverkavelingen

Impressie eerste nederzettingen 14e eeuw

Impressie oude hervormde kerk Buterweg (oude nederzetting 800m ten zuiden van het huidige Vriezenveen)

Buten (gebied ten zuiden van dorpslint) voor verkaveling

Buten voor verkaveling (eerste waterleiding)

Bwoaven (gebied ten noorden van dorpslint) voor verkaveling

Veenschap voor verkaveling

Smelts dannen (stonden tussen de Aaboer en de jöste (huidige Horstweg))

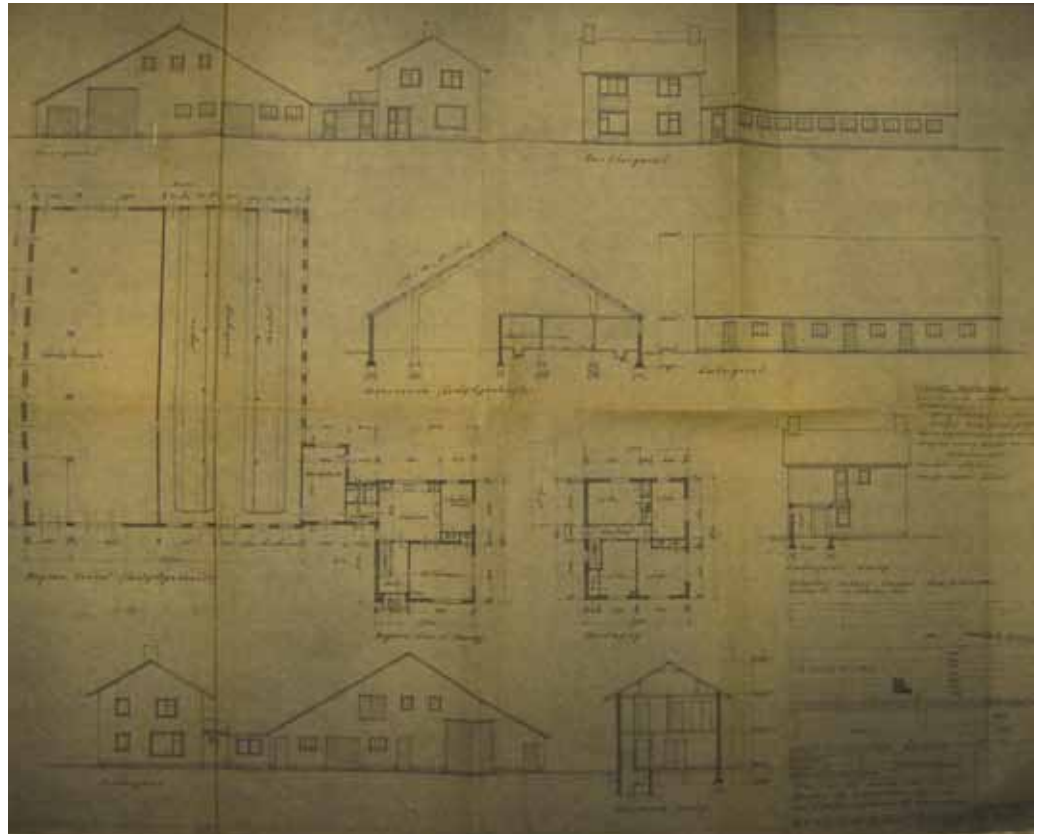
Zware machinerie om ruilverkavelingswerken uit te voeren (links: egaliseermachine, rechts: diepploeg)

Luchtfoto van de percelering in Vriezenveen na de ruilverkaveling

3.6 Nieuwe boerderijen

Het nieuwe landbouwareaal dat werd ontsloten door gloednieuwe wegen en waterlopen was het best en meest efficiënt te benutten wanneer de grondeigenaar (agrariër) in directe nabijheid van het nieuwe perceel de boerderij bouwde. In totaal 75 agrariërs bouwden een nieuwe boerderij gedurende de realisatie van de ruilverkaveling. De nieuwe boerderijen werden met name geconcentreerd aan oost-west lopende wegen (Oostermaatweg, Westerveenweg, etc.) en voorzien van een singelbeplanting rondom het erf. Het getal 75 is herleid uit de lijst van uitplaatsingen in het boek "Ken uw dorp". Het ijkmoment is 1969, toen de ruilverkaveling formeel eindigde. Ook later werden nog boerderijen uitgeplaatst: deze hebben vaak een totaal andere verschijningsvorm.

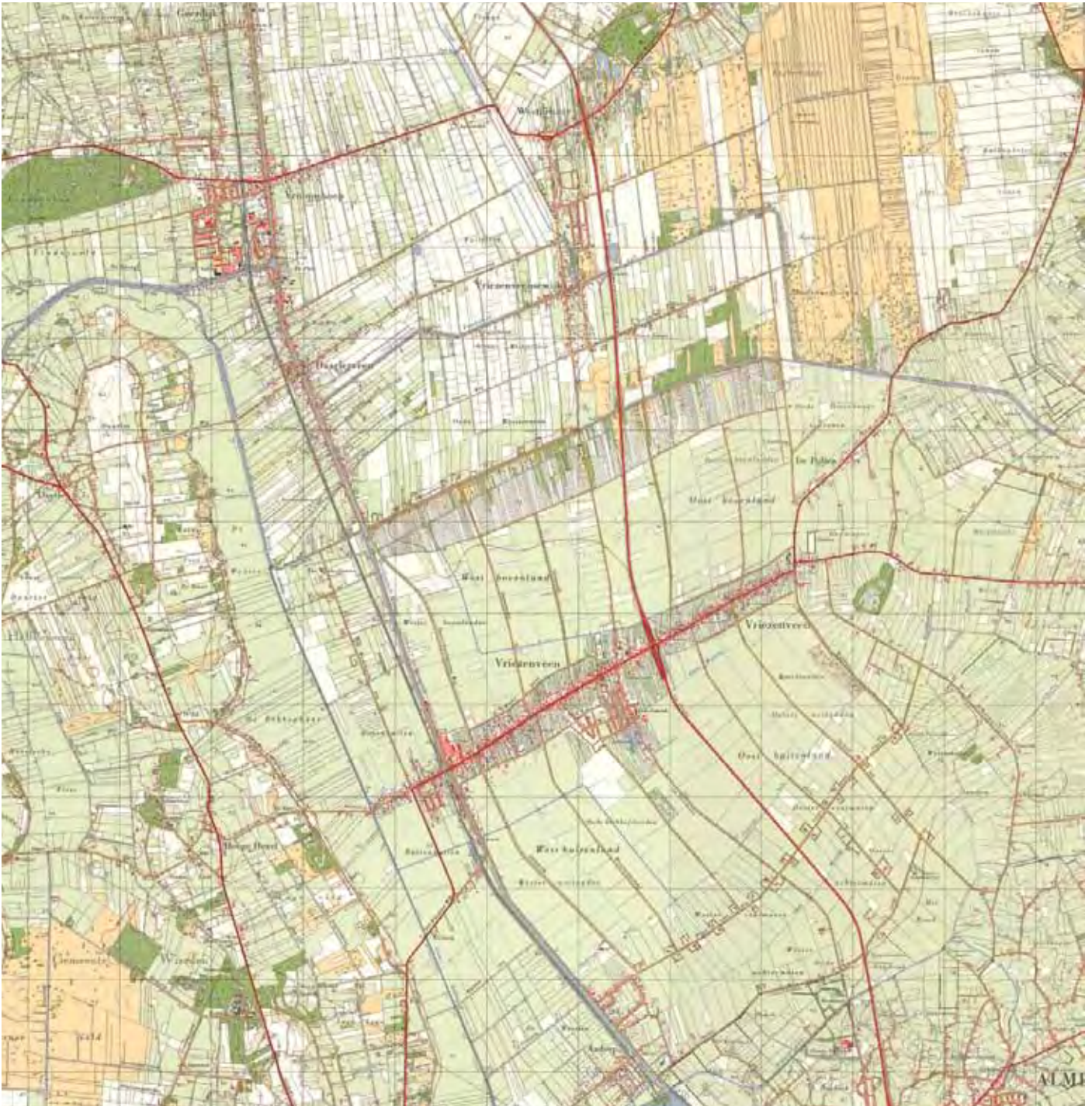
Blauwdrukplan voor een boerderij van H. Dekker aan Paterswal (uitgeplaatst vanuit Oosteinde 307)

Bij de eerste oplevering is er hoog bezoek van Koningin Juliana. Foto's genomen aan de boerderij Oosteinde 229

3.7 Vriezenveen vlak na de ruilverkavelingen

De topografische kaart op deze pagina toont Vriezenveen vlak na voltooiing van de ruilverkaveling. Een totaal nieuw landschap is hier vormgegeven (vergelijk deze kaart bijvoorbeeld eens met de kaart van 1935 eerder in dit rapport!). Verbrede wegen, totaal nieuwe (ontsluitings-)wegen (ook de N36), waterlopen, kavelvormen en uitgeplaatste boerderijen aan nieuwe linten zijn gekomen in plaats van de langgerekte en onwerkbare strokenverkaveling. Nog altijd is het gebied herkenbaar als een duidelijk eigen streek, gelegen tussen Almelo, de zandgronden van Tubbergen, de Engbertsdijkerven en het hogere land bij Daarle en Hoge Hexel. Kenmerkend zijn de historische elementen die niet ontgonnen zijn (Veenschap, Fayersheide) en het nog altijd duidelijk herkenbare dorpslint.

1965 - vlak na de ruilverkavelingen

4

Het wederopbouwgebied vandaag de dag

Een ondernemend dorp als Vriezenveen staat uiteraard nooit stil. Ook na de ruilverkavelingen en dus tot op de dag van vandaag hebben tal van ontwikkelingen het dorp en de omgeving een ander aanzicht gegeven.

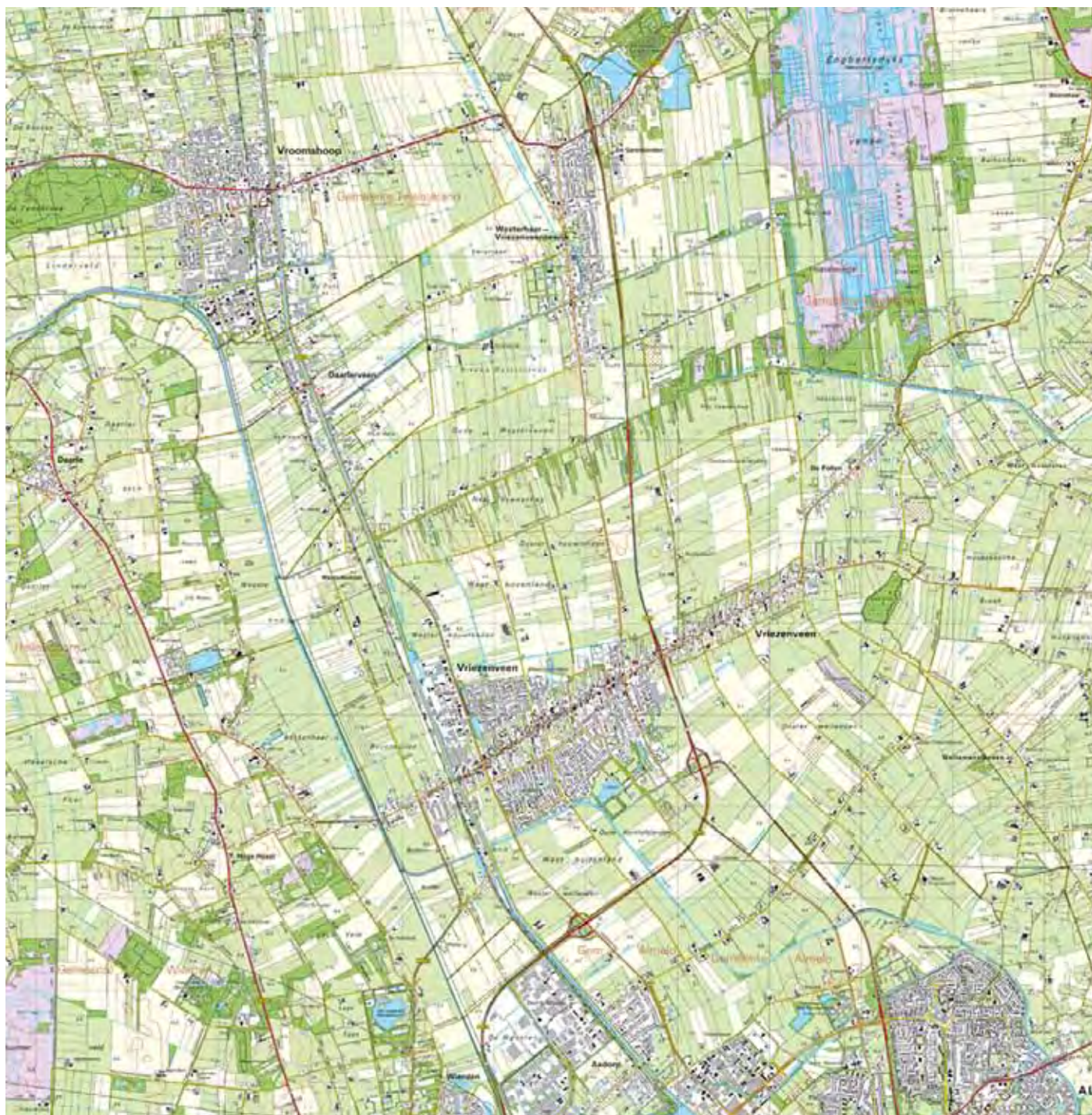
Zo zijn er bijvoorbeeld ook na de voltooiing van de ruilverkaveling nog agrariërs vanuit het dorpslint verplaatst naar nieuwe boerderijen in het buitengebied. Om uiteenlopende redenen verplaatsten zij niet meteen tijdens de ruilverkaveling. Later kregen zij daarvan soms spijt, of werd het door gemeentelijk beleid aantrekkelijk gemaakt om alsnog het lint te verlaten. Zo kwam het dat buiten de ruilverkaveling om, ook in de jaren '70 en '80 en zelfs nog '90 van de vorige eeuw uitplaatsingen werden gerealiseerd.

Andere ontwikkelingen omvatten een verdere groei van de kern Vriezenveen. De uitbreiding heeft niet langer alleen in het dorpslint plaatsgevonden, maar het dorp is ook verder het buitengebied ingegroeid. Ook Almelo is groter geworden en de bebouwing aan de noordrand van deze stad nadert de gemeentegrens. Gemeentegrenzen die overigens na de ruilverkaveling nog gewijzigd zijn.

Een belangrijke aanvullende ontsluiting is verschenen: de regionale noord-zuid verbindingsweg N36.

Nog altijd zijn in het huidige landschap van Vriezenveen prachtige restanten van het historische ontginningslandschap (Veenschap, typerende bebouwingslint, Fayersheide) terug te vinden. Ook de resultaten van de ruilverkaveling zijn nog goed zichtbaar en vormen een heel belangrijk onderdeel van het cultureel erfgoed van de streek. Daarnaast hebben ook bovennoemde recente ontwikkelingen (in de laatste 40 jaar) een stempel gedrukt op de identiteit van het gebied.

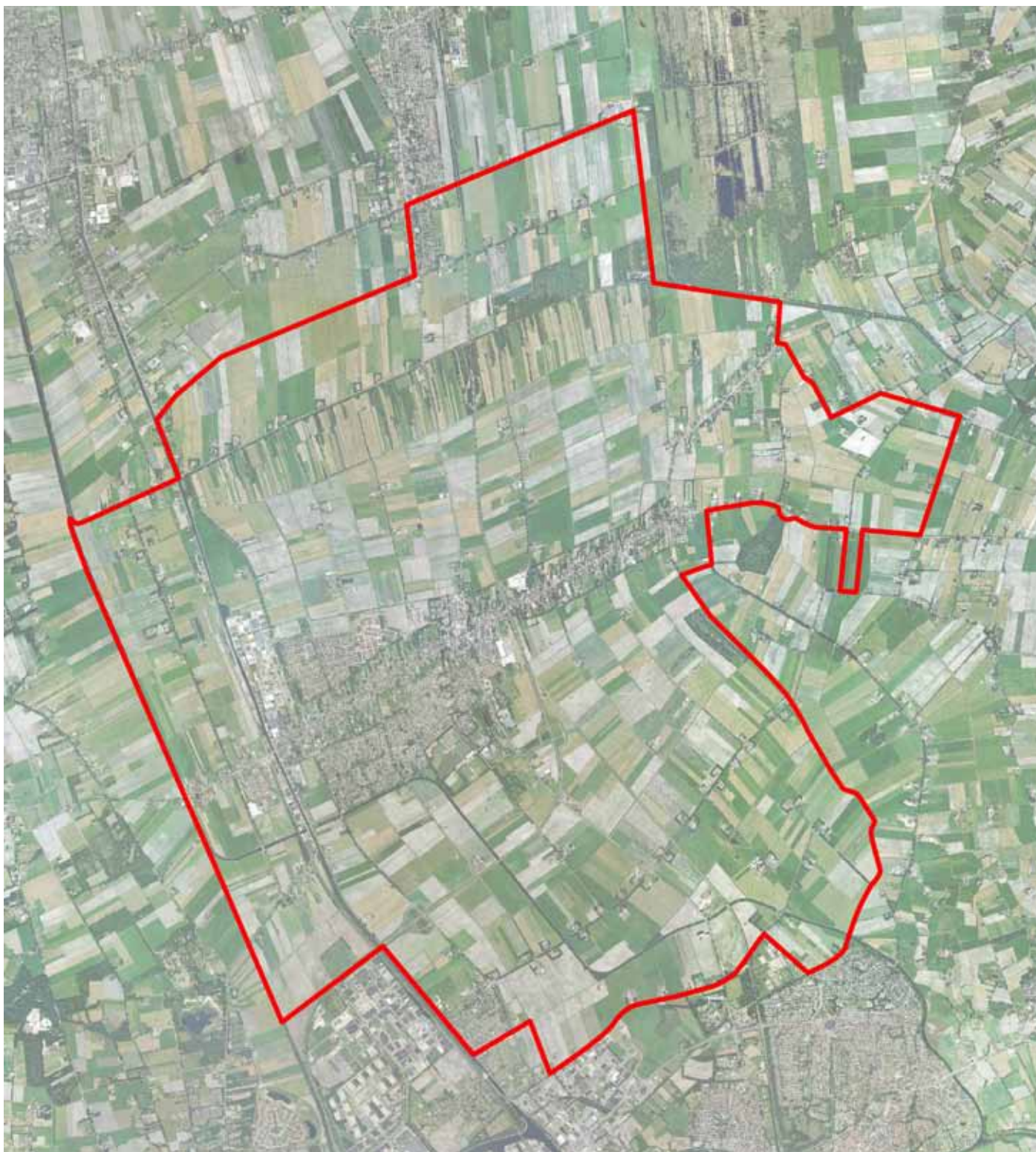
De verschillende onderdelen van het wederopbouwgebied Vriezenveen worden in dit hoofdstuk geanalyseerd. Verderop worden de kwaliteiten van deze onderdelen gebundeld in een [kwaliteitenkaart](#) en is beschreven hoe zij van belang kunnen zijn in toekomstige planvorming en in wat voor concrete uitvoeringsprojecten zij mogelijk kunnen resulteren. Hierover is uitvoerig gecommuniceerd met betrokken bewoners uit het gebied, van dat proces wordt ook verslag gedaan.

Topografische kaart 2009

4.1 Plangebied

Voor het karakteriseren van het wederopbouwgebied zoals het zich vandaag de dag manifesteert, wordt als plangrens het plangebied van de ruilverkaveling aangehouden. Zie onderstaande kaart. In de volgende paragrafen wordt per onderdeel van dit landschap aandacht geschonken aan de verschijningsvorm en belangrijke kenmerken. Deze analyse vormt de basis voor een kwaliteitenkaart van het wederopbouwgebied Vriezenveen.

Plangebied

4.2 Verschillende tijden beleefbaar

Binnen de grenzen van de ruilverkaveling zijn vandaag de dag nog elementen herkenbaar uit verschillende tijdslagen. Dat maakt het gebied des te interessanter. Je ziet niet alleen het rationeel herverkavelde landschap van de ruilverkavelingen, maar ook nog restanten van de slagenverkaveling en het karakteristieke dorpslint van Vriezenveen met de oude boerderijen. Het feit dat oud land en nieuw land pal naast elkaar liggen is uniek en verleent het Vriezenveense landschap een bijzondere identiteit.

Kenmerkend voor de ruilverkavelingsperiode zijn de grote rationele kavels, rechte wegen en waterlopen. Door de aanleg van de nieuwe waterlopen kon het water sneller afgevoerd worden en behoorden de (winterse) perioden waarin delen van het gebied onder water stonden tot het verleden. De vele kleine duikertjes werden vervangen door grotere duikers met meer capaciteit. Op enkele plaatsen zijn nog oude, kleine duikertjes aanwezig.

Globale weergave van verschillende landschappelijke eenheden uit verschillende tijden.

4.3 Wegen

In de ruilverkaveling werd een recht wegenpatroon aangelegd. Dit patroon takte op circa 10 punten aan op de Dorpsstraat. Dit wegenpatroon zorgde er voor dat iedere boerderij een eigen ingang direct aan een openbare, doorgaande weg kreeg.

Alle uitvalswegen werden direct toegankelijk vanuit het dorpslint (zie kaart van toewijzing waar gewenste in- / uitgangen gemarkeerd zijn met een rode stift)

Deze wegenstructuur is op dit moment nog grotendeels herkenbaar. Soms is zij doorsneden, vernieuwd of voorzien van rotondes (ivm door de tijd en groei van de dorpskern veranderende verkeerstechnische eisen). In het buitengebied zijn sommige wegen al sinds realisatie bij de ruilverkaveling niet veranderd of aangepast. Zij zijn nu veelal niet toereikend voor de eisen van vandaag de dag: toegenomen afmetingen van de moderne trekkers en landbouwmachines en de hogere verkeersintensiteit verdragen zich niet goed met het soms versleten asfalt en de geringe ruimte om te passeren.

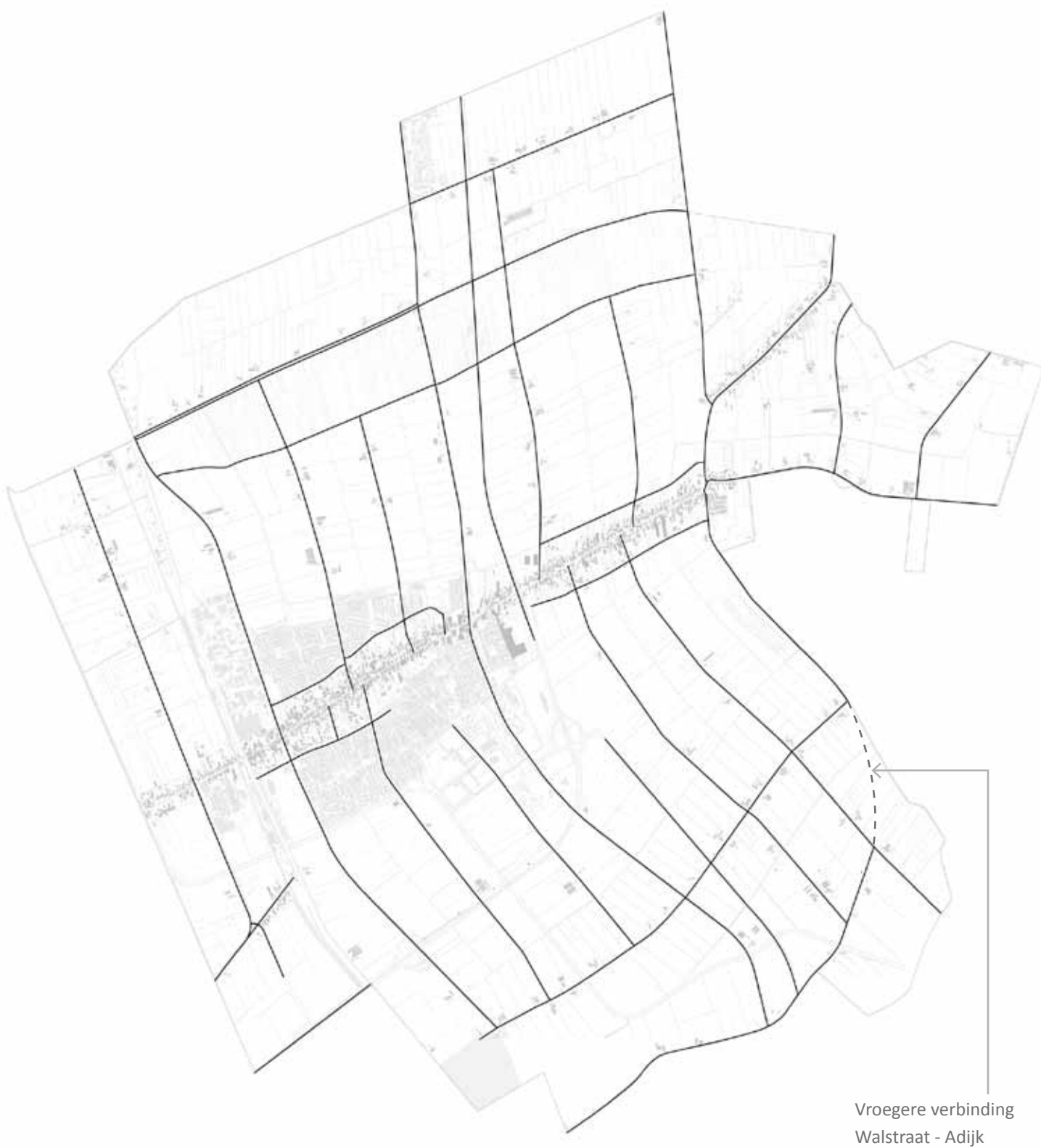
De kaart op nevenstaande pagina laat de belangrijkste nog herkenbare nieuw aangelegde wegen uit de ruilverkaveling zien. In het huidige beloop van de wegen is de hoofdrichting van de verkaveling zoals deze voor de ruilverkaveling was nog duidelijk zichtbaar. Concreet wordt hiermee de duidelijke noord-zuid richting bedoeld, en de 'knik' in de oriëntatie: vergelijkbaar met de knik in de oude slagenverkaveling.

Oude kaart, waar met een rode stift (dan nog toekomstige) uitvalswegen vanuit de Dorpsstraat zijn getekend

Rechte weg met bomenrij

Belangrijkste nog herkenbare verharde wegen op het oorspronkelijk tracé na ruilverkaveling (opgesteld met behulp van GBKN 2012 in combinatie met kaart 'ruilverkaveling Vriezenveen - aanvullend plan van wegen en waterlopen - wegen, waterlopen en kunstwerken' opgesteld door de plaatselijke commissie. Mei, 1965)

4.4 Waterlopen

In het studiegebied komen sloten uit verschillende tijden voor. De kaart op de volgende pagina geeft de belangrijkste nog herkenbare hoofdwaterlopen aan die tijdens de ruilverkaveling nieuw zijn gegraven

De hoofdwaterlopen hebben min of meer dezelfde oriëntatie als de nieuwe hoofdwegen. Aan de kleine sloten zijn echter ook enkele verschillen in richting merkbaar. Tussen het Veenschap en het dorpslint zijn kavelsloten haaks op de voormalige ontginningsrichting gerealiseerd, terwijl de grootste lengten van de kavels aan de noordzijde (nog altijd) noord-zuid gericht zijn. Ten zuiden van het dorpslint is voor het grootste gedeelte de kavelrichting gedraaid, maar ook hier heeft een deel (de percelen aan de Oostermaatweg) nog een sterke noord-zuid-richting. De herinrichting van deze gebieden is dan ook veel minder ingrijpend geweest: er vond wel een grootschalige ruilverkaveling plaats, maar de historische structuur van de verkaveling als zodanig, is hier herkenbaar gebleven. Zij het dat de vele dwarsverbindingen tussen de zwetsloten in het westelijk deel zijn verdwenen ten gunste van één doorgaande wetering.

Het nieuwe watersysteem moest een einde maken aan de periodieke wateroverlast; met name in de winterperiodes. Via een rationeel recht slotenpatroon met grotere afvoersloten en kleinere ontwateringssloten kon het water beter en sneller afgevoerd worden. Het grote aantal kleinere duikers werd vervangen door een veel kleiner aantal grote duikers.

Een aantal waterlopen is inmiddels weer doorsneden door nieuwe ontwikkelingen (N36, nieuwbouw (uitbreiding dorpskern), maar ook (deels op bestaande trace) nieuwe waterleiding (lateraalkanaal in de jaren 80 gerealiseerd om wateroverlast in Almelo te verminderen) die andere watergangen ook heeft doorsneden)

Kenmerkende situatie van hoofdwaterloop van vóór de ruilverkaveling (hier: eerste waterleiding, aan de oostzijde van de Almelseweg. Op de achtergrond is de oude melkfabriek (nu: Wildkamp) zichtbaar)

Belangrijkste nog herkenbare hoofdwaterlopen (met belangrijke rol voor afvoer en inlaat) op oorspronkelijk tracé na ruilverkaveling (opgesteld met behulp van GBKN 2012 in combinatie met kaart 'ruilverkaveling Vriezenveen - aanvullend plan van wegen en waterlopen - waterlopen en kunstwerken' opgesteld door de plaatselijke commissie. Mei, 1963). Overige kleine waterlopen zijn dun weergegeven, hiervan is ook een groot deel tijdens de ruilverkavelingswerkzaamheden gerealiseerd.

4.5 Groen

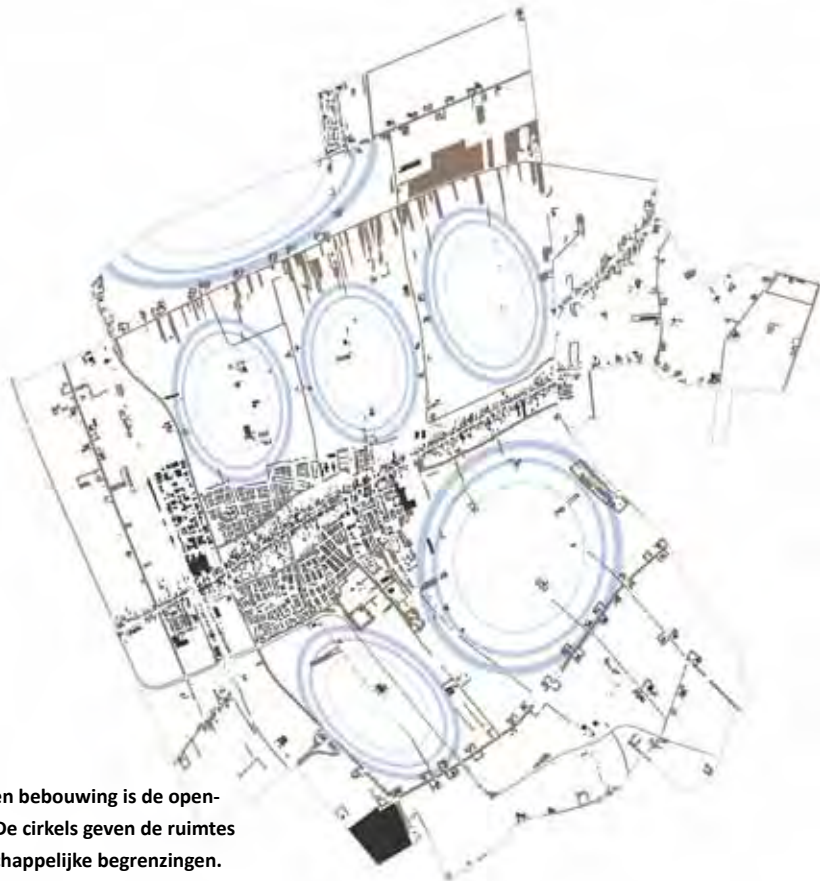
In de ruilverkaveling zijn enkele nieuwe wegen voorzien van beplantingsstroken. Deze zijn verschillend qua breedte en verschijningsvorm. Soms is er sprake van enkel een bomenrij en soms is er een duidelijke onderbegroeiing te zien (struikvormers).

Rondom de nieuwe boerderijen werden beplantingssingels aangelegd die ook nu vaak nog als zodanig aanwezig zijn. Vanwege het al dan niet beheren zien deze singels er nu verschillend uit en zijn ook veel singeldelen verdwenen.

Het assortiment van de wegbeplantingen is samengesteld uit de soorten inlandse eik, moseik, populier, wilg, es, linde.

Op dit moment zijn de in het landschapsplan (van de ruilverkaveling) aangebrachte structuren vaak nog duidelijk zichtbaar. Verder zijn de erfbeplantingen beeldbepalend. De groenstructuur begint soms wat sleets en minder robuust te raken, door het verdwijnen van onderbegroeiing en/of de gaten die vallen in sommige bomenrijen.

Met betrekking tot de groenstructuur van het wederopbouwgebied is een ander Interessant gegeven dat restanten van het landschap van voor de ruilverkaveling nog zichtbaar zijn. Hoewel ook deze elementen zich blijvend ontwikkelen (voorheen bestond het Veenschap voornamelijk uit cultuurlandschap, en nu zijn de percelen bijna zonder uitzondering grasland) Zij vertegenwoordigen vandaag de dag grote cultuur- en natuur(landschap) waarden. Dit is in het bijzonder het geval aan de zuidzijde van de as Westerveenweg-Oosterveenweg (het Veenschap) en eveneens aan het groene Oosteinde van Vriezenveen. Behalve door de gehandhaafde, versnipperde kavelstructuur, worden deze zones ook gekenmerkt door hun middelhoog en hoog opgaand groen, dat een belangrijk stempel drukt op het landschapsbeeld door het ruimtebeëindigend karakter. De kenmerkende openheid van het landschap en de vergezichten zijn dus niet 'onbegrensd'.

Door groenstructuren en bebouwing is de openheid niet onbegrensd. De cirkels geven de ruimtes aan binnen deze landschappelijke begrenzingsen.

Belangrijkste nog herkenbare groenstructuren uit het wederopbouwtijdperk (opgesteld met behulp van GBKN 2012 en Bing Maps (2013) in combinatie met kaart 'ruilverkaveling Vriezenveen - Landschapsplan' opgesteld door de plaatselijke commissie. Mei, 1963)

.....

4.6 Bebouwing

In het wederopbouwgebied zijn verschillende typen bebouwing te onderscheiden: in het dorpslint staan vele oude boerderijen. In recentere tijden is het dorp uitgebreid met moderne woningen. In het buitengebied zijn nog veel van de oorspronkelijke ruilverkavelingsboerderijen te vinden, evenals een groot aantal recentere boerderijen. De kaart op de volgende pagina geeft hiervan een beeld.

Wat opvalt is dat de boerderijen die in de ruilverkaveling zijn gebouwd (rood op de kaart) echt als een 'uitplaatsingslint' herkenbaar zijn. Zij zijn gebouwd aan nieuwe wegen parallel aan het dorpslint. Een heel mooi voorbeeld hiervan zijn de Ooster- en Westermaatweg ten zuiden van het dorpslint van Vriezenveen. Door de singelbeplanting rondom de erven liggen de boerderijerven als groene eilanden in het open gebied. De bomenrijen aan de weg 'rijgen' deze eilanden als het ware aan elkaar.

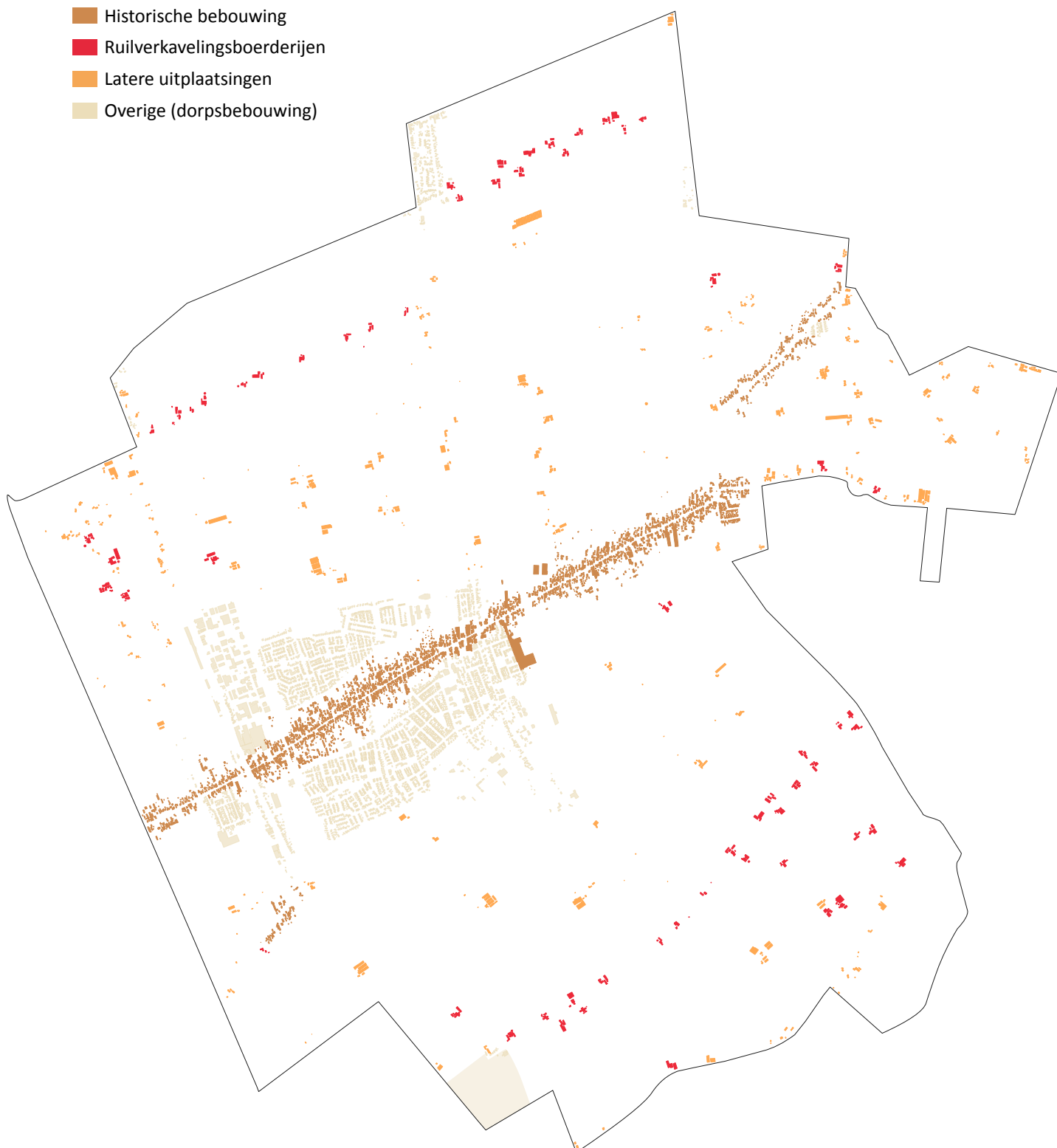
Het gebied ten noorden van het Veenschap is een zeer contrastrijk gebied. Hier, in de 'Oude Westervenen' en ook in het gebied ten noorden van de Oosterveenweg (aan de Dalweg) zijn in de wederopbouwperiode een kleine 20, nieuwe landbouwbedrijven gesticht, die nog goed als zodanig herkenbaar zijn. De bedrijven strekken zich noordwaarts uit tot aan de Nieuwe Weg, die in het midden van de 19e eeuw Eerste Nieuwe Leidijk heette en die – net als enige andere oude leidijken in het inrichtingsplan zijn gehandhaafd.

Ook de lineaire structuur van de historische landinrichting bleef intact, waarbij van belang is dat de boerderijen aan de Westerveenweg ruim zijn voorzien van erfbeplanting. Dit betekende enerzijds verzachting van het contrast met het groen aan de overzijde van de wetering en anderzijds ook een aanvulling erop door de ermee gepaard gaande verzachting van de contouren van de boerderijen. Deze bedrijven zijn aldus 'gecamoufléerd' in het landschap gelegen. Dit geldt in veel mindere mate voor de aan de Dalweg gelegen boerderijen, die – terwijl ze op enkele honderden meters afstand van de groene zone liggen – hun plaats in het agrarisch landschap veel duidelijker innemen.

Vaak wilden boeren in eerste instantie hun boerderij niet verlaten, maar draaiden later bij (spijtoptanten) en/of werd het beleidsmatig aantrekkelijk gemaakt om alsnog het lint te verlaten. Zo zijn er ook na de formele afronding van de ruilverkaveling in 1969 (in het jaar dat Vriezenveen 600 jaar bestond!) nog agrariërs vanuit het dorpslint verplaatst naar nieuwe boerderijen in het buitengebied. In de jaren '70 en '80 en zelfs nog '90 van de vorige eeuw vonden uitplaatsingen plaats. Nieuwe boerderijen werden dan vaak juist aan de noord-zuid-ontsluitingswegen ontwikkeld. Dit patroon is duidelijk zichtbaar op de kaart hiernaast (oranje bebouwing). Deze meer recente boerenbedrijven hebben een andere architectuur en zijn vaak niet omzoomd met groen. Zij hebben daardoor een andere impact op de verschijningsvorm van het buitengebied dan de boerderijen die in eerste instantie nieuw zijn gebouwd tijdens de ruilverkaveling. De bebouwing springt vaak meer in het oog en heeft duidelijk minder onderlinge samenhang.

Een enkele boer is in het lint gebleven en voert tot op de dag van vandaag (deze zijn op 1 hand te tellen) van daaruit het bedrijf, met het land elders, verderop.

- Historische bebouwing
- Ruilverkavelingsboerderijen
- Latere uitplaatsingen
- Overige (dorpsbebouwing)

Bebouwing. Met in bruin: historische bebouwing (lint), rood: ruilverkavelingsboerderijen, oranje: latere uitplaatsingen en beige: overige (opgesteld met behulp van GBKN 2012 in combinatie met lijst 'Verplaatste boerderijen n.a.v. ruilverkaveling 'Vriezenveen' opgesteld door Herman Stegeman)

4.6.1 Erf van de wederopbouwboerderij

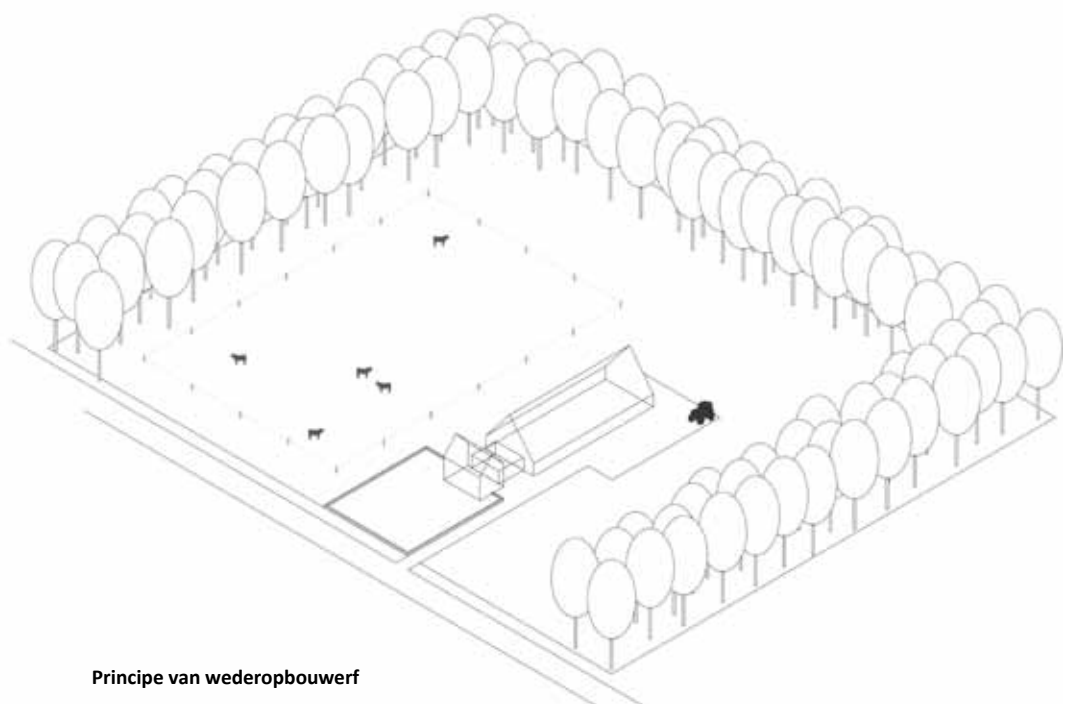
De ruilverkavelingserven kennen een vast patroon: het woonhuis met de stal (met verschillende kenmerkende typen als kop-hals-romp en het halle-type). Aan de voorkant van het woonhuis is vaak een siertuin gelegen. Aan de achterkant en zijkanten is ruimte voor een kalverweide. Het gehele erf is vaak omsloten door een groensingel, met als voornaamste doel het bieden van beschutting.

De erfclusters zijn zeer beeldbepalend voor het buitengebied van Vriezenveen. In het vrij open ruilverkavelingsgebied vormen zij groene eilanden die het gebied begrenzen en een kenmerkende uitstraling geven.

Door bijbouw van stallen, leegstaande boerderijen, gaten die vallen in de singels staan deze beeldbepalende singels onder druk. Als robuuste groene clusters, vaak verbonden door wegbeplantingen, bieden zij de kans om ook in de toekomst een groen casco te bieden voor een gezond en dynamisch buitengebied. De typische architectuur van de wederopbouw hoort hier nadrukkelijk bij.

Foto van een kenmerkend erf (aan de Oostermaatweg)

Principe van wederopbouwerf

4.7 Restanten van het oude landschap

In hoofdstuk 2 is beschreven hoe vanaf de middeleeuwen het 'woeste land' rondom het huidige Vriezenveen werd ontgonnen. Deze ontginning van het veen resulteerde in het karakteristieke slagenlandschap. Deze geschiedenis is, ondanks de ruilverkaveling, vandaag de dag nog steeds herkenbaar in een aantal typerende onderdelen van het Vriezenveense landschap. Juist de gelaagdheid van elementen uit verschillende tijdsperioden maakt dit gebied zo interessant.

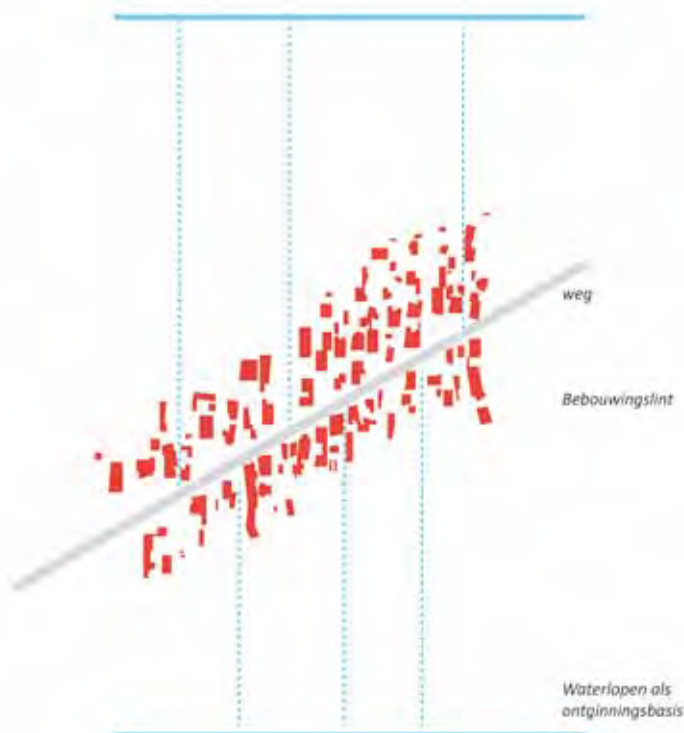
4.7.1 Bebouwingslint met groensingels

Zeer kenmerkend is het bebouwingslint van Vriezenveen. Door vererving werden kavels steeds smaller en werden op hetzelfde erf meerdere boerderijen gebouwd. Hierdoor staan niet alleen aan de weg vele karakteristieke oude boerderijen, maar ook achter deze eerste rij boerderijen zijn oude boerderijen te vinden.

Het land werd in lange rechte lijnen ontgonnen vanuit sloten ten noorden en ten zuiden van Vriezenveen. Nieuwe sloten werden loodrecht op deze 'ontginningsbasis' gegraven en vormden zo de begrenzing van de kavels. De boerderijen werden ook in deze richting gebouwd. Zij staan daarom schuin op de weg, dat levert een bijzonder beeld op.

Even buiten de kern van Vriezenveen, aan de oostzijde, ligt buurtschap de Pollen, dit lintdorpje toont een vergelijkbaar beeld.

De (achter)tuinen van de woningen aan het lint zijn nog even smal als zij waren voor de ruilverkaveling. Hierdoor is vaak nog goed zichtbaar hoe smal de kavels waren. Op sommige plekken zijn oude houtsingels nog intact of staan nog prachtige solitaire bomen. In het landschapsplan van de ruilverkaveling werd de lintbebouwing met de smalle tuinen als het ware 'ingepakt' door bomenrijen en lanen van verschillende soorten bomen. Deze bomen zijn de grens gaan vormen tussen het oude en het nieuwe landschap. Voorbeelden van op deze wijze ingeplante grenswegen zijn de Buitenlandweg, de Bovenlandweg en de Verzetstraat.

Principe bebouwingslint met ontginningsbasis

4.7.2 het Veenschap

Ten noorden van Vriezenveen, aan de noordzijde van het aangrenzende landbouwgebied, ligt een bijzonder landschap. Tussen de Schottenweg-Hazenpad en de Veeneindeweg liggen namelijk nog restanten van het oude hoogveen. Het Veenschap bestaat in theorie uit een drietal zones, maar is waarneembaar in het landschap als één geheel.

Naast het feit dat het veenpakket er nog ligt, is ook de kenmerkende strokenverkaveling nog zichtbaar. Hier werd vóór de ruilverkaveling nog actief turf gewonnen. Omdat er een dik pakket veen lag, was het vrij kostbaar en technisch moeilijk om dit gebied mee te nemen bij de ruilverkaveling. Omdat bovendien vele boeren aangaven nog prijs te stellen op een eigen perceel om turf te kunnen winnen voor de verwarming (aardgas was nog niet voorhanden) werd het gebied gehandhaafd. De kwaliteit en herkenbaarheid wordt nog versterkt door het kanaal waarlangs afvoer van de gedolven turf kon plaatsvinden. Voorheen was dit gebied verder in gebruik als akkerland, nu is het voornamelijk grasland.

Hoogveenrestanten en singels in het Veenschap

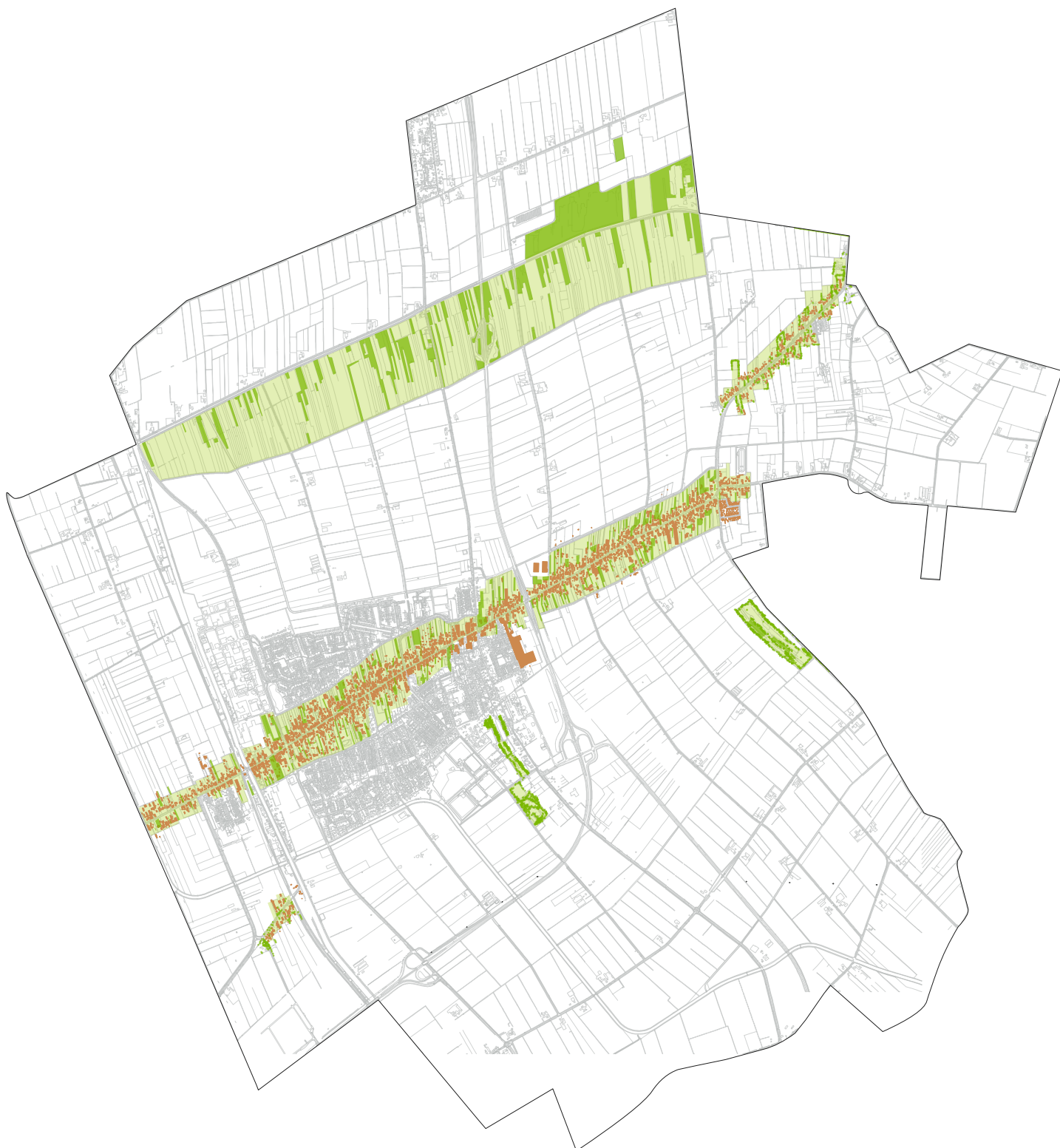
Het 'oude' landschap (rechts) en het 'nieuwe' landschap (links) grenzen direct aan elkaar

4.7.3 Fayersheide

Ten zuidoosten van Vriezenveen, aan de Walstraat ligt de Fayersheide. Dit gebied is door de grote hoeveelheden kwel tot het begin van de twintigste eeuw niet in intensief agrarisch gebruik genomen. Het is van oudsher een bijzonder terrein van natte heide en vochtige graslanden, met bijzondere ecologische waarden. In het begin van de twintigste eeuw is ook hier steeds meer een smal slagenlandschap ontstaan. Bij de planvorming voor de ruilverkaveling is ook de unieke waarde van dit gebied onderkend en is het gespaard gebleven van herverkaveling of ontginning.

4.7.4 Oude kerkhof / Herman Jansenpark

Even ten zuiden van Vriezenveen, bij de sportvelden, is het oude kerkhof gelegen, aan de Schout Doddestraat. Dit is het oudste stukje Vriezenveen, nog een restant van het oude dorp (van voor de inval van 'Bommen Berend' in 1666 en de heroprichting van het nieuwe dorp aan de huidige Dorpsstraat). In de directe omgeving is in het Herman Jansenpark nog de oude ontginningsstructuur zichtbaar.

Restanten van het oude landschap (opgesteld met behulp van GBKN 2012. Deze kaart geeft een globale indicatie. De data is niet gecombineerd met historisch onderzoek naar plekken of informatie over individuele onderdelen van de aangegeven structuren)

5

Landschap in Zicht! Op pad met bewoners in het wederopbouwgebied Vriezenveen

5.1 introductie

In het kader van het project 'Landschapsbeheer in wederopbouwgebied Vriezenveen' heeft Landschap Overijssel, samen met de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (RCE) en de gemeente Twenterand, allereerst een globale aanzet gemaakt voor een 'landschapsanalyse' (waarvan dit rapport de uitgewerkte en uitgebreide versie is). Daarna is gezocht naar meer betrokkenheid van het gebied zelf bij het uitwerken van deze analyse. De Agrarische NatuurVereniging (ANV) Land & Schap is actief in het hele, voormalige ruilverkavelingsgebied. Deze club heeft enthousiast meegewerkt aan het project en veel betrokkenheid georganiseerd van geïnteresseerde en gemotiveerde mensen uit het gebied. Het project 'Landschap in Zicht' is een samenwerking tussen Landschap Overijssel en de ANV Land & Schap.

Samen met vertegenwoordigers van de Agrarische NatuurVereniging werd gekozen voor een opzet om via het project 'Landschap in Zicht' met de bewoners de waarden van het gebied 'helder in zicht' te krijgen. 'Landschap in Zicht' is namelijk een methode waarbij burgers en bewoners meer bewust worden gemaakt van de waarde van het cultuurlandschap en daarnaast ook bedoeld om hun kennis en ideeën in te kunnen brengen bij lokale beleidsvorming (zie ook 'Handleiding 'Landschap in Zicht'', Landschapsbeheer Nederland, april 2010).

Door toepassing van deze methode wil Landschap Overijssel, samen met bewoners, hun landschap waarnemen, beschrijven en waarderen.

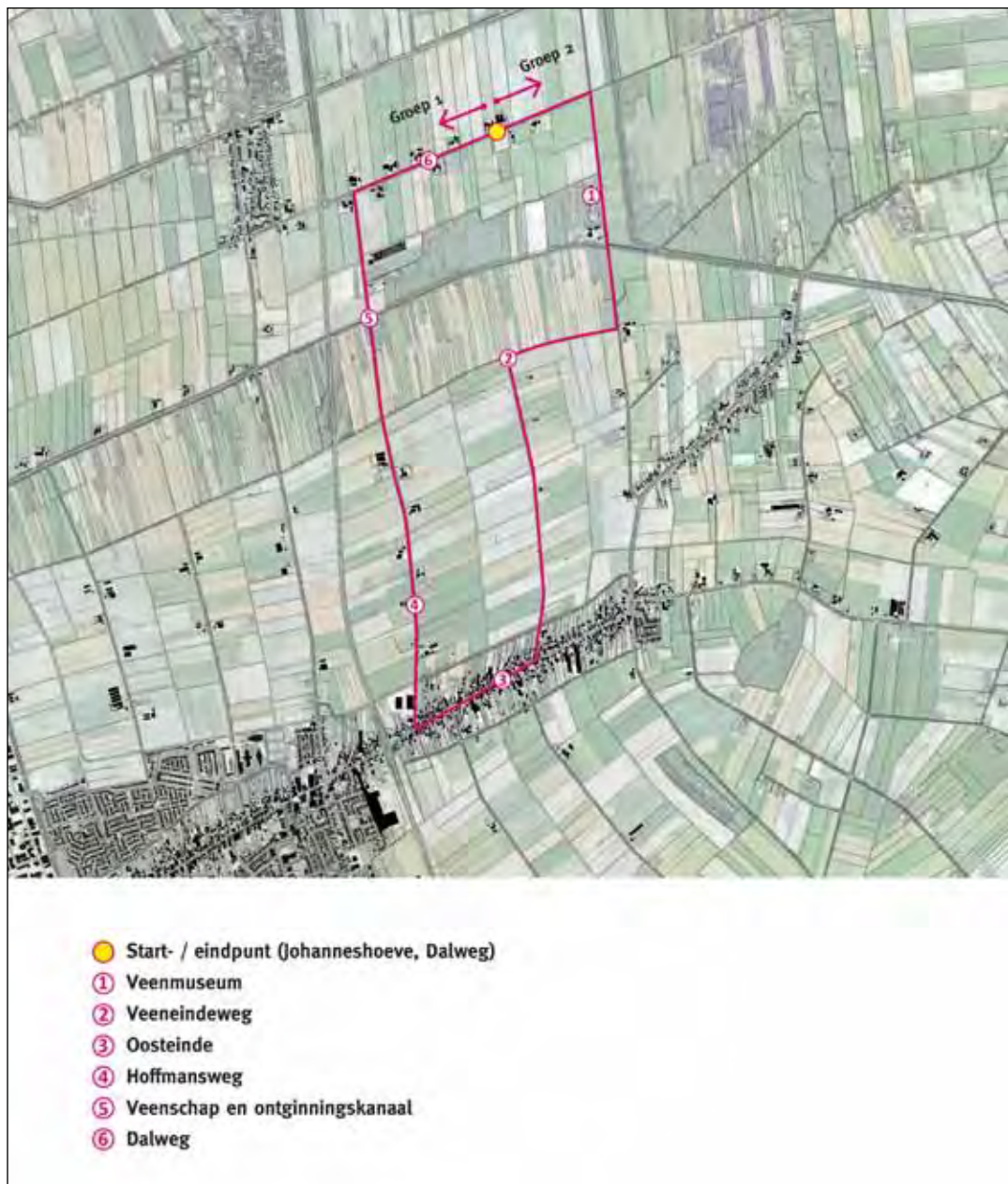
Vanuit de Agrarische Natuurvereniging Land & Schap vond de voorbereiding plaats met de heren Bert Aman en Richard Neurink. Bij Landschap Overijssel is het project getrokken door Gerard Derkman (projectleider) en Peter Hermens (landschapsarchitect). Daarnaast zijn Eibert Jongsma en Jan Oldekamp bij dit project betrokken t.a.v. respectievelijk de visievorming en uitvoering.

Voor Landschap Overijssel biedt deze methode een mogelijke basis om het bijzondere karakter van dit voormalige ruilverkavelingsgebied bij de bewoners onder de aandacht te brengen en de bewoners trots te laten zijn op dit afwisselende gebied. Daarnaast heeft dit traject ook geleid tot aanknopingspunten voor de op te stellen gemeentelijke platte-landsvisie en zijn denkbare uitvoeringsprojecten geïnventariseerd.

Uiteindelijk levert deze methodiek input voor een systematiek die ook in andere wederopbouwgebieden op het Overijssels platteland toepasbaar is.

5.2 Procesbeschrijving / methodiek

Met de agrarische natuurvereniging en de gebiedscoördinator is de projectopzet van Landschap Overijssel besproken en de wens om de methode 'Landschap in Zicht' toe te passen. De agrarische natuurvereniging was graag bereid tot samenwerking en selecteerde een groep van circa 20 personen als geschikte deelnemers voor dit project. Daarnaast werd een geschikte centrale locatie geselecteerd voor het veldbezoek (boerderij de Johanneshoeve aan de Dalweg) en werd een excursieroute met 6 waarnemingspunten vastgesteld. Zie de afbeelding met de route van de fietsexcursie van 5 april 2013. Deze route omvat slechts een klein deel van het gehele gebied. In de methodiek 'Landschap in Zicht' en in het georganiseerde proces (met name tijdens de terugkoppeling) is echter altijd gekeken naar het wederopbouwgebied als geheel, om conclusies voor het gehele gebied te kunnen trekken. In dit hoofdstuk worden de bevindingen van 'Landschap in Zicht' kort nader uitgewerkt.

Route fietsexcursie 5 april 2013

5.2.1 Presentatie en veldbezoek

Op 5 april 2013 vonden de presentatie van het project en de veldexcursie plaats, met in totaal 25 deelnemers (Bijlage 4 geeft een overzicht van alle deelnemers aan het project 'Landschap in Zicht, in het wederopbouwgebied Vriezenveen').

Na een korte introductie van het totale wederopbouwproject vond een presentatie van de methode 'Landschap in Zicht' plaats. In 5 groepen van 5 personen werd het landschap per fiets verkend. Per punt zijn onder koude, winterse omstandigheden op basis van waarnemingen landschapskenmerken verzameld. In totaal zijn 85 verschillende landschapskenmerken genoemd en verdeeld over de 7 lagen van het landschap. Na de lunch konden alle deelnemers aangeven welke elementen zij als meest beeldbepalend en meest karakteristiek beschouwen. Het betreft hier uiteraard niet een uitputtende wetenschappelijke analyse, maar de groslijst van waarnemingen en waarderingen geeft weldegelijk een aardig beeld van de beleving van Vriezenveeners van hun 'eigen' landschap. In paragraaf 5.4 'Resultaten' is voor alle 7 'lagen' van het landschap samengevat wat volgens de excursiedeelnemers de meest beeldbepalende en karakteristieke landschapselementen zijn. Hier zijn ook de meest opvallende positieve en minder positieve kenmerken beschreven. In bijlage 1 staat een totaaloverzicht van alle waarnemingen per landschapslaag. Met getallen per categorie (beeldbepalend, karakteristiek, positief en minder positief) is aangegeven hoe de waarnemingen door de deelnemers zijn opgevat.

Aan het einde van de middag werd aan de aanwezigen gevraagd wat zij als belangrijkste 'input' voor de plattelandsvisie zien. Deze aanbevelingen zijn aangevuld met bevindingen vanuit het onderzoek en zijn in bijlage 2 verder uitgewerkt en omschreven.

Daarnaast konden de aanwezigen aangeven welke uitvoeringsprojecten zij graag willen ontwikkelen voor het gebied. Daarbij zijn 17 concrete projecten genoemd die in bijlage 3 terug te vinden zijn.

5.2.2 Terugkoppeling van het veldbezoek

Op 24 april 2013 vond 's avonds in aanwezigheid van 15 deelnemers de terugkoppeling van de resultaten plaats. Allereerst werden per landschapslaag de resultaten van het veldbezoek kort besproken en is de aanwezigen gevraagd of deze aansluiten bij hun eigen beleving. Het totale onderzoek, inclusief de bevindingen van de bewoners, heeft geresulteerd in een kwaliteitenkaart. Ook deze werd in concept gepresenteerd en besproken.

Tijdens het tweede deel van de avond werden in twee groepen alle mogelijke uitvoeringsprojecten op de kwaliteitenkaart van het hele gebied gezet. Aan ideeën geen gebrek! De groslijst van al de geopperde ideeën is opgenomen als bijlage 3 in dit document. Hier is ook een kaart opgenomen die een weergave is van al deze ideeën (een uitwerking van de tijdens de terugkoppeling gemaakte schetsen).

5.3 Sfeerimpressie veldbezoek en terugkoppeling

5.4 Resultaten

Per laag van het landschap zijn hier de uitkomsten samengevat. De meest opvallende zaken (landschapskenmerken met de hoogste scores per laag van het landschap) zijn omschreven en benoemd. In bijlage 1 is de complete lijst met landschapselementen per laag van het landschap gegeven en zijn ook de waarderingen opgenomen.

Laag 1: Gevoelens en associaties

In totaal zijn 10 landschapskenmerken genoemd, waarbij twee kenmerken als 'beeldbepalend' worden ervaren: de weidse blik (score 13x) en het zicht op de brink (5x).

Bij de positieve waardering scoort de weidse blik veruit het hoogst (score 8x), terwijl het kapotte asfalt als negatief gevoel wordt ervaren (scores 7x).

Laag 2: Andere door de mens gebouwde elementen

In totaal zijn 16 landschapskenmerken genoemd. Als het meest 'beeldbepalend' worden de N-36 genoemd (14x) en de lange rechte wegen (9x).

Deze laag van het landschap wordt in het algemeen negatief ervaren, met name ook weer de N-36 (score 10x rood).

Laag 3: Elementen en patronen van huizen en/of nederzettingen

Hierbij zijn 16 kenmerken genoemd.

Als meest karakteristiek is hier de lintbebouwing genoemd, met de huizen achter elkaar en met de zwarte topgevels (score in totaal 14x, 6x en 7x = 27x karakteristiek). Als meest beeldbepalend is het gezicht op de watertoren en de kerktoren genoemd (score 11x). Veel bebouwingselementen worden als niet positief beoordeeld (Leemans, diverse schuurtjes e.d.)

Laag 4: Historische kenmerken

In totaal zijn 11 historische kenmerken genoemd. Als de twee meest karakteristieke worden de schuine dorpsstraat (16x) en het oude slagenlandschap genoemd (11x en 5x) en de overgang van slagenlandschap naar ontginningslandschap (7x).

Qua positieve waardering springt de hoge score voor het slagenlandschap (12x) in het oog.

Laag 5: Elementen en patronen van land- en bosbouw

In totaal zijn 15 kenmerken ontdekt en benoemd.

Als meest beeldbepalend worden de houtsingels (8x) en de singels om de boerderijen (5x) genoemd. De singels om de boerderijen worden ook veruit als meest positief gewaardeerd (9x).

Negatieve waardering is er voor de moderne afrastering (7x).

Laag 6: Natuur (planten, dieren en leefgebieden)

In totaal zijn hier 11 kenmerken genoemd.

De Enbertdijksvenen worden zowel als bijzonder beeldbepalend (9x) en bijzonder karakteristiek (8x) ervaren.

Positieve waardering is er voor de natuurwaarden in het algemeen (4x).

Laag 7: Bodem, klimaat en water

Het betreft hier 6 onderscheiden kenmerken.

Als meest karakteristiek en beeldbepalend worden de hoogteverschillen in de percelen van het oude slagenlandschap genoemd (10x karakteristiek en 7x beeldbepalend). Daarnaast worden de hoogteverschillen met het veen en de hooggelegen wegen karakteristiek genoemd (5x en respectievelijk 3x).

6

Kwaliteitenkaart

De kwaliteitenkaart vormt de beeldende samenvatting van de analyse en de geleverde input door bewoners en experts. De belangrijkste kenmerken en kwaliteiten van het wederopbouwgebied van Vriezenveen komen er in terug en krijgen een plek. Deze kaart vormt de weerslag van analyse en inventarisatie. Toekomstige ontwikkelingen zijn er niet in meegenomen. Om strategie en tactiek voor toekomstig beleid te bepalen zou dat echter wel een goede vervolgstap zijn.

Belangrijke onderdelen op de kaart (kwaliteiten) zijn:

- lange rechte wegen en sloten en kanalen;
- wegbeplantingen;
- de wederopbouwboerderijen;
- singel- / erfbeplantingen;
- herkenbare ontginningsrichtingen;
- oude relictten / historische landschappelijke eenheden (bebouwingslinten, Veenschap, Fayersheide, Oude Begraafplaats) die zorgen voor het interessante en karakteristieke contrast tussen het oude en het nieuwe landschap;
- openheid / weidsheid (soms meer en soms minder begrensd).

De genoemde kwaliteiten zijn een belangrijke kracht voor dit gebied. Zij zijn waardering waard en dienen waar nodig hersteld en zo goed mogelijk behouden en onderhouden te worden. Zo vormen zij het uitgangspunt voor ontwikkelingen in de toekomst en zij dienen dan ook een vanzelfsprekende plek te krijgen in het ruimtelijk beleid. Een eerste aanzet daartoe is gegeven in bijlage 2.

Daarnaast vormen de kwaliteiten een inspirerend kader waarmee aan de slag kan worden gegaan en waar toekomstige initiatieven aan kunnen worden gekoppeld. De geïdentificeerde uitvoeringsprojecten zijn daartoe een belangrijke start (bijlage 3).

7

Bijlagen

Lijst met bijlagen

Bijlage 1:	Overzicht van de waarderingen per landschapselement per laag van het landschap
Bijlage 2:	Input voor de plattelandsvisie
Bijlage 3:	Overzicht van kansrijke uitvoeringsprojecten in het voormalige ruilverkavelingsgebied
Bijlage 4:	Deelnemerslijst 'Landschap in Zicht, wederopbouwgebied Vriezenveen'
Bijlage 5:	Krantenartikel over instemming ruilverkaveling

Bijlage 1: Overzicht van de waarderingen per landschapselement per laag van het landschap

blauw = beeldbepalend, geel = karakteristiek, groen = positief en rood = minder positief

		blauw	geel	groen	rood
Laag 1: Gevoelens en associaties					
1.	Weidse blik	13	2	8	
2.	Rustig stil (veenschapsweg)		3	1	
3.	Bedrijvigheid /veel lokaal verkeer	1			
4.	Paterswal (zonder paters)				1
5.	Kapot asfalt				7
6.	Weinig groen in het dorp (oosteinde)				3
7.	Zicht op de brink	5			
8.	Kale erven		1	2	
9.	Rijdende trekker		1		

Kenmerken zonder stickers: mestinjecteur/ mestgeur

Laag 2: Andere door de mens gebouwde elementen

1.	Golvende klinkerweg	2			
2.	Fietspad met zandweg	2			
3.	Mestsilo	4			1
4.	Nertsenfarm	1			2
5.	Bankje (buitengebied)	3		1	
6.	Nieuwbouwschuur (groot)	2			
7.	Ruilverkavelingsboerderijen (uit agr. functie)	3		1	
8.	Fietstunnel			1	
9.	N-36 (grote weg)	14			10
10.	Smalle wegen		1		
11.	Lange rechte wegen	9	2	1	
12.	Verkeersborden	1			1
13.	TOP-veenmuseum	1	3		

Kenmerken zonder stickers: diepe sloot, paardenbak, knooppunt fietsroute

		blauw	geel	groen	rood
Laag 3: Elementen en patronen van huizen en/of nederzettingen					
1.	Afwateringskanaal (doorkijk)		1		
2.	Bebouwing achter elkaar		14	1	
3.	Bebouwing met zwarte topgevels	2	6		
4.	Bebouwing dorpsstraat (divers)	1	7		
5.	Functieverandering oude boerderijen			1	
6.	Lange rechte dorpsstraat (lawaaig)		3		
7.	Nieuwe recent gebouwde boerderijen	2			
8.	Leemans	3	2	1	5
9.	Oude en nieuwe verkaveling naast elkaar	5	4		
10.	Hobby schuurtjes				3
11.	Vervallen schuur				4
12.	Gezicht op Westerhaar	1			
13.	Gezicht op watertoren en kerktoren	11			
14.	Gebouwen met gebiedsvreemde beplanting				3
15.	Verschil in singels rondom rvk-boerderijen			1	

Kenmerk zonder sticker: kippenschuurtjes

Laag 4: Historische kenmerken

1.	Oude slagenlandschap	7	11	12	
2.	Veenschap met 2-akkers	1	5	2	
3.	Veeneindeweg (scheiding ontgonnen/niet ontg)		7		
4.	veenmuseum	4	1	1	
5.	verschil in sloten (oud /nieuw)	1			
6.	Schuine dorpsstraat	3	16	2	
7.	Harde grens bebouwing-landschap	1	1	1	2
8.	Monumentale eiken (enkele)			1	
9.	Pijp Jansen en Tilanus	2			

Kenmerken zonder stickers: Afwijkende windveer en bijgebouw bij oude boerderij

blauw geel groen rood

Laag 5: Elementen en patronen van land- en bosbouw

1.	Singels om boerderijen	5	5	9	
2.	houtsingels	8			
3.	Singelbeplanting langs wegen (recht)	3	3	1	
4.	Onderbroken singelbeplanting			1	1
5.	Eenzijdige wegbeplanting Paterswal	2			1
6.	Wegbeplanting Bovenlandweg	1			
7.	Berkenbomen langs hazenpad	2	1		
8.	Spontane opslag	1			1
9.	Twee solitaire bomen in open veld	1			
10.	Bosje in open landschap	1			
11.	Moderne afrastering (plastic palen)	1			7
12.	Smalle kavel in lintbebouwing	2	3		
13.	Bollenteelt (lilies)				2
14.	Ondiepe greppels		2		

Kenmerk zonder sticker: Potgrond-industrie

Laag 6: Natuur (planten dieren, leefgebieden)

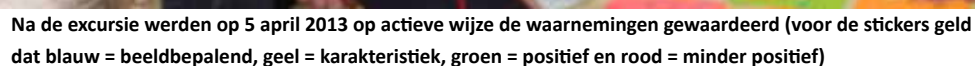
1.	Algemeen		2	4	
2.	Engbertdijksvenen	9	8	2	
3.	Berken	2	1		
4.	Reeën		6		
5.	Braamstruiken		3		1
6.	Scholeksters		2		
7.	Hazen		1		

Kenmerken zonder stickers: spreeuwen, pitrus, kraaien en witte reigers

Laag 7: Bodem, klimaat en water

1.	Hoogteverschillen percelen	7	10	2	
2.	Hoogteverschil met het veen		5		
3.	Hooggelegen wegen		3		

Kenmerk zonder stickers: koude, harde oostenwind, laag slootpeil en verontreiniging in de sloot.

Bijlage 2: input voor de plattelandsvisie

Een van de doelstellingen van deze studie en de bewonersexcursie is om een bijdrage te leveren aan de dit jaar op te stellen plattelandsvisie. Hierin zijn allereerst de bevindingen uit de vorige hoofdstukken leidend. De kwaliteitenkaart is een essentieel onderdeel. Daarnaast zijn tijdens de excursie en de gesprekken met omwonenden ook een aantal onderwerpen naar voren gekomen, waarvan het van belang is om daar aandacht aan te schenken in de plattelandsvisie van Twenterand. Hier zijn de belangrijkste onderwerpen geformuleerd die betrekking hebben op het wederopbouwgebied Vriezenveen.

Deze lijst is niet alomvattend, maar bedoeld als een eerste aanzet. Tijdens het onderzoek en de excursie zijn verscheidene elementen gesignaleerd en benoemd met betrekking tot het wederopbouwgebied. Wij hopen hiermee dan ook een inspirerend kader te bieden, waarmee in de toekomst verder kan worden gegaan en op voort kan worden geborduurd.

1. Algemeen

De onderstaande aanbevelingen hebben uitsluitend betrekking op het voormalige ruilverkavelingsgebied Vriezenveen en zijn eind april 2013 opgesteld door Landschap Overijssel tijdens de uitvoering en op basis van bovengenoemd project.

2. Handhaving weidse blik

In de destijds nieuw verkavelde gebieden van de ruilverkaveling, het landschap zoveel mogelijk open houden ten behoeve van de kwaliteit 'weidse blik'

3. Wegen en waterlopen

Het patroon van (rechte) wegen en (rechte) (kavel)sloten zoveel mogelijk intact houden en waar mogelijk versterken, in relatie tot het kavelpatroon.

4. De oude landschappen (van voor de verkaveling)

Zorgvuldig omgaan met de in de ruilverkaveling gespaarde oudere landschappen zoals het Veenschap (reliëf, kavelpatronen), de karakteristieke lintbebouwing, de Fayersheide, en zo mogelijk de landschappelijke en ecologische waarden versterken.

5. Natuur- en landschapsbeleving

De mogelijkheden van beleving van het voormalige ruilverkavelingsgebied versterken. Denk hierbij aan de ontwikkeling van een wandel- en fietsroutestructuur, met name als verbinding tussen het Veenschap (omgeving van het Veenmuseum) en de lintbebouwing van Vriezenveen (historisch museum?). Bijvoorbeeld via realisatie van een ommetje.

6. Ontwikkeling omgeving veenmuseum

Ontwikkeling van het gebied van het veenmuseum als trekpleister en 'etalage' voor zowel het hoogveen gebied als voor het jonge ruilverkavelingslandschap met extra nadruk op de scherpe contrasten tussen beide (concrete mogelijkheden: toeristisch recreatief punt, schaapskudde met schaapskooi, trekschuit-lokatie, symbolen uit de verkavelingsperiode juiste plek geven (ploeg en drag-lines e.d.)

7. De 75 uitgeplaatste ruilverkavelingsboerderijen

Een aparte 'status' voor de circa 75 (tot en met 1969) uitgeplaatste ruilverkavelingsboerderijen, met aandacht voor de oorspronkelijke architectuur bij verbouwing en/of nieuwbouw; dit uiteraard wel met de mogelijkheid tot schaalvergroting en nieuwe economische activiteiten. Niet conserveren maar juist vanuit 'behoud door ontwikkeling'. Nader onderzoek dient plaats te vinden over het ontwerp, de architectuur en de indeling van het erf om daarin goede en duurzame adviezen te kunnen geven.

8. Beplantingen uit de ruilverkavelingsperiode

Waardering voor de in de ruilverkaveling aangelegde landschappelijke beplantingen langs wegen en rondom de nieuwe boerderijen. Het stimuleren van het beheer en onderhoud met als doel de landschappelijke (en waar mogelijk ecologische) waarden te verhogen. Waar beplantingen verdwenen zijn, dient gekeken te worden naar mogelijkheden om verdwenen structuren weer terug te brengen.

9. Contrasten tussen het oude en nieuwe landschap versterken

Het sterke contrast tussen de ruilverkavelingsgebieden en de oude landschappen in stand houden en versterken. Denk aan het reliëf, het verkavelingspatroon e.d.

10. Verhalen en symbolen vastleggen

De oude verhalen en bijbehorende symbolen uit de ruilverkavelingsperiode (o.a. het verhaal over vergaderingen, uitplaatsingen, en van Karel de Grote, de ploeg, de draglines) inventariseren, levend houden en uitdragen, met name voor de toekomstige generaties.

Overige input vanuit de excursie en terugkoppeling

- Weidevogels graag weer op de kaart;
- Singelbeplanting rondom de erven;
- Beplanting van de N-36;
- Versterking van het openbaar groen (o.a. wegbeplanting);
- Wandelpad / wandelroute die verbindt;
- Problematiek van de 'Vrijkomende agrarische bebouwing'.

Bijlage 3: overzicht van genoemde uitvoeringsprojecten in het voormalige ruilverkavelingsgebied

Tijdens de excursie en in verdere gesprekken met direct betrokkenen (tijdens de terugkoppeling van 'Landschap in Zicht!') is een groot aantal ideeën voor denkbare uitvoeringsprojecten geopperd. Hier is een sfeerimpressie gegeven van het proces en de geleverde arbeid.

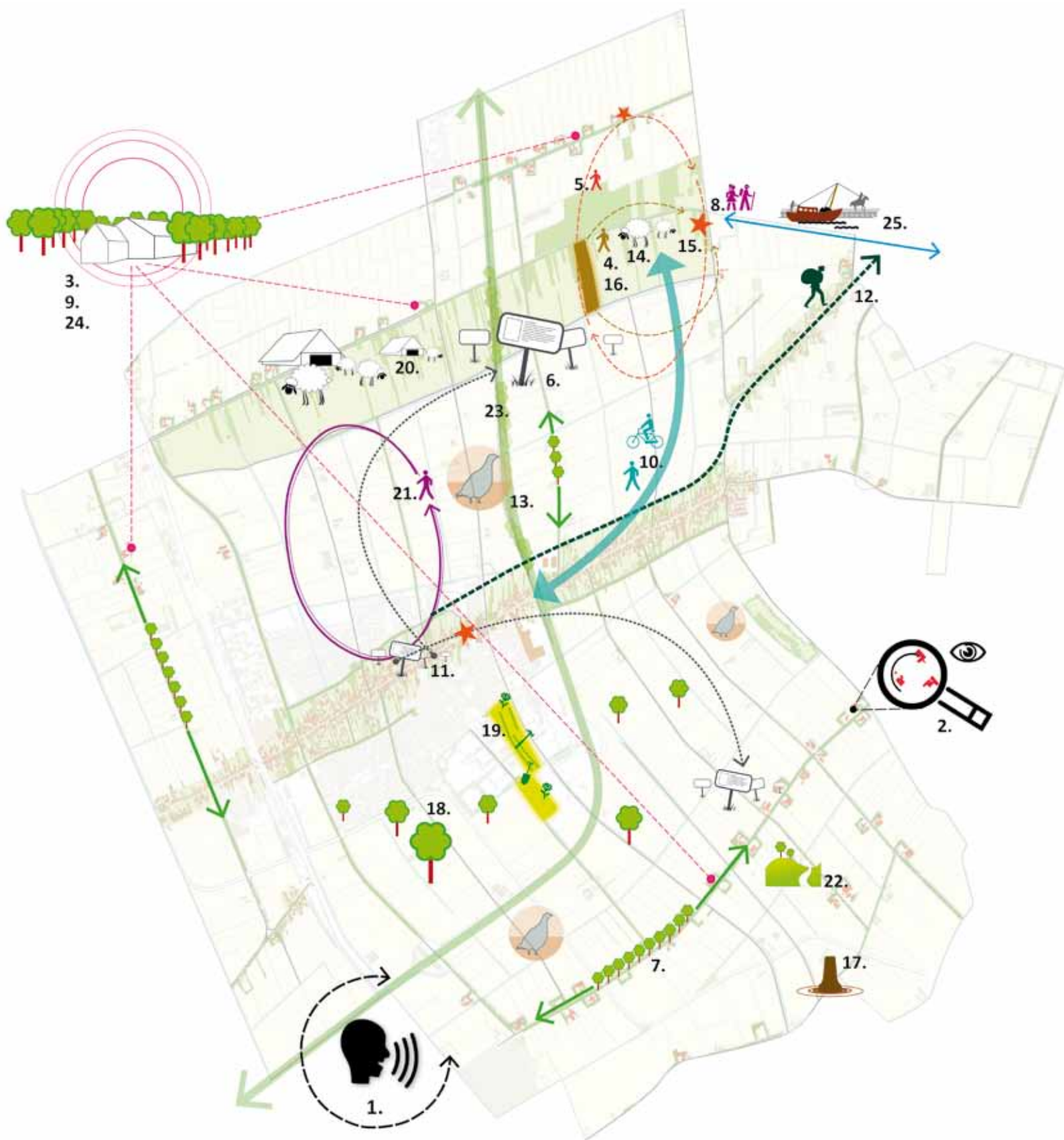

Tijdens de terugkoppeling zijn kwaliteiten en kansrijke uitvoeringsprojecten op de kaart gezet

Hieronder is de groslijst van alle genoemde uitvoeringsprojecten opgenomen. De kaart hiernaast geeft een beeld van deze uitvoeringsprojecten. Hieruit blijkt de veelheid aan kansen en ideeën! De nummers in de kaart corresponderen met onderstaande lijst. In het vervolg biedt deze lijst wellicht aardige aanknopingspunten en een goede start op weg naar een aantal kansrijke uitvoeringsprojecten in het wederopbouwgebied Vriezenveen.

- 1 (reizende) oral-history- tentoonstelling;
- 2 inventarisatie van de ruilverkaveling en de ruilverkavelingsboerderijen (door de historische vereniging);
- 3 herstellen van de singelbeplanting rondom de ruilverkavelingsboerderijen;
- 4 het wandelpad uit de opgestelde gebiedsvisie alsnog aanleggen. Hierbij kunnen ook de akkers worden teruggebracht (oude teelt) aan Oosterveenweg-Veeneindeweg;
- 5 wandelpad rondom recreatief punt Veenschap, rustpunt de Johanneshoeve, wellicht met vogelhut. Koppeling met canonkunstproject Kunstenlab;
- 6 bebording en informatievoorziening ruilverkaveling (mogelijk samenwerkingsproject tussen ANV Land en Schap en LO-project);
- 7 versterking van het openbaar groen (o.a. wegbeplanting);
- 8 excursies mbv gidsen vanuit de Johanneshoeve / Veenmuseum;
- 9 voorbeeldproject 'onderhoud landschapssingels + inpassing bedrijfsgebouwen;
- 10 verbinding aanleggen tussen Veenschapsgebied en Vriezenveen (wandelen/fietsen e.d.);
- 11 Informatie over de boerderijen (verplaatsing vanuit lint naar open gebied en dit bijvoorbeeld via panelen aangeven);
- 12 smokkelpad in ere herstellen (naam, route e.d.); is nu nog de naam van het tankstation;
- 13 meer aandacht voor de patrijs (mogelijk ipv weidevogels);
- 14 schapen en schaapskooi bij het Veenschap;
- 15 veenmuseum als toekomstige spil/bezoekerscentrum veengebied / ruilverkavelingsgebied (trekschuit, SBB-infocentrum Kloosterhaar naar Veenmuseum halen)
- 16 nieuwe wandelpaden door het open gebied afgrenzen met behulp van de aanplant van sleedoorns, doornheggen;
- 17 historisch punt waar de Adijk bij Almelo kon worden doorgestoken 'markeren';
- 18 aan de zuidkant van het lint zorg dragen voor waardevolle solitaire bomen (die gespaard zijn gebleven in de ruilverkaveling);
- 19 een goede opknapbeurt van oude begraafplaats en Herman Jansenpark (wegwerken achterstallig onderhoud en zichtbaar maken oude kavelpatroon en cultuurhistorie van de plek);
- 20 terugplaatsen of weer zichtbaar maken van de geschiedenis met de vele schaapskooien aan de Westerveenweg;
- 21 aanvullende kansen voor een verbindende wandelroute / ommetje (westelijk en oostelijk in het gebied ten noorden van dorpslint, rondom Veenmuseum, rondom de Pollen);
- 22 laten zien van jöste (hoogte) aan de Horstweg;
- 23 beplanting van de N-36;
- 24 invulling vrijkomende agrarische bebouwing;
- 25 trekschuit in 3e leiding ten behoeve van rondvaart.

Bijlage 4: Deelnemerslijst ‘Landschap in Zicht, wederopbouwgebied Vriezenveen’

1.	B.Aman	ANV Land&Schap
2.	R.Neurink	ANV Land&Schap
3.	H.Holland	Vereniging het Veenschap
4.	H.Eshuis	Bewoner
5.	J.Nijkamp	Vereniging Oud Vriezenveen
6.	H.Kobes	Vereniging Oud Vriezenveen
7.	B.Hoff	Agrariër / LTO
8.	C.Bramer	Bewoner
9.	Fam. Schipper (3 personen)	Recreatie-ondernemers de Johanneshoeve
10.	J.Overweg	Vereniging het Veenschap
11.	A.Jansen of Lorkeers	Agrariër / ANV Land&Schap

Vanuit de professionele organisaties:

12.	G.Glas	Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed
13.	G.Rozendaal	Gemeente Twenterand
14.	S. van Heek	Gemeente Twenterand
15.	B. de Vries	Gemeente Twenterand
16.	G.Hopster	gebiedscoördinator
17.	L.Visser	stagiaire gemeente Twenterand
18.	E.Jongsma	Landschap Overijssel
19.	P.Hermens	Landschap Overijssel
20.	J.Oldekamp	Landschap Overijssel
21.	G.Derkman	Landschap Overijssel

Bijlage 5: Krantenartikel over instemming ruilverkaveling

Uit de Volkskrant van Zaterdag 18 September 1954.

VRIEZENVEEN STEMT IN MET HERVERKAVELING

*Meerderheid stemde
hartgrondig voor*

(Van onze correspondent)

VRIEZENVEEN, 17 Sept. — Het land van de duizend bruggetjes zal opnieuw verkaveld en ontgonnen worden. De kilometerslange en enkele meters brede landerijen van Vriezenveen, die te zamen 4397 hectare beslaan, gaan verdwijnen. De vraag, of het enorme — vijftien jaar lang voorbereide — project moet worden uitgevoerd, is Vrijdag door de belanghebbenden met „ja” beantwoord. Het is een hartgrondig ja geworden. Slechts 419 van de 2593 stemgerechtigden (één op de zes) verklaarden zich er tegen. Zij hebben met elkaar ruim een derde van de gronden in het herverkavelingsproject in eigendom: 1638 hectare.

De Vriezenveners hadden slechts 21 bezwaarschriften ingediend, een wonderlijk klein aantal bij een omvangrijk plan, waar zoveel belangen mee genoemd zijn. En toen Gedeputeerde J. Haverkamp vóór de stemming gelegenheid gaf tot het indienen van mondelinge bezwaren, meldden zich niet meer dan vijf gegadigden.

Niemand van hen betwistte de noodzaak van een grootscheepse modernisering van de hele Vriezenveense land-

bouw. De oude Jaspers Fayer (80 jaar) en alle anderen vroegen slechts opheldering over enkele punten en de zekerheid, dat de lasten eerlijk verdeeld zouden worden. Die kregen ze. En binnen het half uur nadat de vergadering begonnen was, kon de voorzitter aankondigen, dat Vriezenveens ruilverkaveling en herontginning in stemming werd gebracht.

„Die niet aan de stemming deelnemen, worden geacht hun toestemming tot de ruilverkaveling te verlenen”, zo heet het in de wettelijk voorgeschreven aankondigingen. Maar onder de dichte drommen, die om elf uur naar de vier tafeltjes met stemopnemers stroomden, waren er tientallen, die er een lange tijd van wachten en dringen voor over hadden, om met een trots en krachtig „veur” aan alle „tèg’n’stemmers te laten weten, hoe zij zich de toekomst van Vriezenveen denken. En om in de annalen van deze historische bijeenkomst voor het nageslacht te worden geboekstaafd als mannen met een vooruitziende blik.

De uitslag van de stemming werd door niet meer dan vijftig boeren bijgewoond. Zij luisterden naar de cijfers en de felicitaties, die daarna werden uitgesproken door burgemeester ridder Huyssen van Kattendijke en vele anderen, om ze over te brengen aan dorpsgenoten, die wegbleven omdat ze toch al wisten: de ruilverkaveling van Vriezenveen gaat door.